

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: צבי וולפסון, פנחס חורגין, שמעון ראבידוביץ (עורך-תורג'ם)
 חברי-המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין
 מנהל-המערכת: משה טשרנוביץ

שנה י"ח (כרך ל"ז)   סיון, תשי"ז   חוברת ו' (194)

ה ת ו כ ן :

- 46 שיר ידידות ונועם לפיטן אוהב-אהוב העם (שיר) שניאור זלמן אש
- 47 ידעתי לא יאבד זכרי... (שיר) יעקב כהן
- 48 שיריו החדשים של יעקב כהן שלום קרמר
- 53 שעה קלה עם יעקב כהן יוסף נדבה
 מקומה של הקבלה בפעולת ההסתה של הכנסיה כמאה
- 57 השבע-עשרה (סוף) י. זנה
- 67 יום ליום (תמונות הווי ממדינת ישראל) מרדכי עובדיהו
 מוטיבים של וולט ווהיטמן במקורות הרמב"ם וכן-גבירול
- 70 א. שאולי
- 73 ולירושלים עירך... (סיפור) יעקב טארקוב-נעמני
 באספקלריה זעירה
- 76 תשקיף הספרות העמית במדינת ישראל ב. י. מ-י
 הערכות ודברי בקרת
- 80 מגילת המלחמות ממדבר יהודה י. ע.
- 83 „ארבעים שנה באמריקה“ לפרופ' צבי שארפשטיין חיים אורלן
- 86 אברהם אברונין (1869—1957) שמואל אייזנשטדט
 רשימות ומקורות
- 87 הקץ לאגדה על אחדות עמי ערב יצחק עברי
- 91 התנועה המתקנת והשמרנית ויהדות ארץ ישראל יהושע בלוך
- 93 ידיעות
 מפתח ותוכן הענינים לכרך ל"ח
- 97 תמצית באנגלית

„בצרון“
 1141 ברודוויי
 ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: PINKHOS CHURGIN, HARRY A. WOLFSON
SIMON HALKIN (*S. Israel*), SIMON RAWIDOWICZ (*Contributing Editor*)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Eighteenth Year of Publication

Vol. XXXVI

SIVAN, 5717 (May-June, 1957)

No. 6 (194)

CONTENTS :

Tribute to Yaacov Cahan (Poem).....	<i>Sol Ash</i>	46
I Know I Shall Not Be Forgotten (Poem).....	<i>Yaacov Cahan</i>	47
The New Poems of Yaacov Cahan.....	<i>Shalom Kramer</i>	48
An Interview with Yaacov Cahan.....	<i>J. Nedava</i>	53
Church Use of the Cabala in Seventeenth Century Missionary Work (Conclusion).....	<i>Isaiah Sonne</i>	57
From the Daily Life In Israel (Sketches).....	<i>M. Ovadyahu</i>	67
Walt Whitman Motifs In the Works of Maimonides and Ibn Gabirol	<i>A. Shauli</i>	70
And to Jerusalem, Thy City (Story).....	<i>Jacob Tarkow-Naamani</i>	73
Mirror of the Israeli Press.....	<i>B. I. M.—i</i>	76
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS		
Yigael Yadin's Book On the Dead Sea Scrolls.....	<i>I. I.</i>	80
"Forty Years In America" by Zevi Scharfstein.....	<i>H. Orlan</i>	83
Avraham Avrunin—In Memoriam.....	<i>Samuel Eisenstadt</i>	86
NOTES AND COMMENTS		
Arab Unity: The End of a Legend.....	<i>Itzhak Ivry</i>	87
The Reformed and Conservative Movements In Israel	<i>Joshua Bloch</i>	91
News and Events		93
Abstracts in English		97
Index to Volume XXXV		

BITZARON
1141 Broadway
New York
MU 6-7680

\$7.00 a Year (\$8.00 Outside of U.S.)

Copyright 1957, by Bitzaron, Inc.

מערכת „בצרון“

מנהליו, עובדיו ותומכיו

שולחים את ברכתם מקרב לב למשורר הדגול,
שהכניס אוצרות חן ויופי לספרות העברית
והעשירה ביצירות-יקר בשיר ובסיפור, במסה
ובמחזה; לאמן עדין הצליל והטעם הלוחם
לשלימות האדם העברי, לקוממיות לאומית

וליקר אנוש –

ל י ע ק ב כ ה ן

ליובלו הע"ה

יהי רצון שיעניק לנו עוד רבות בשנים מפרי

עטו הברוך והפורה!

שִׁיר יְדִירוֹת וְנֵעַם

לְפִיטֹן אוֹהֵב-אוֹהֵב הָעַם !

מאת שניאור זלמן אש

בְּנִבְכֵי נִשְׁמָתוֹ הַצְּעִירָה,
פְּעֻמָּה, עֲזָה כִּפִּים,
חֲמֻדָּה גְּדוּלָּה לְעַם !
רְאוּהוּ, פֶּלֶא הָעֵלָם,
סִבֵּל אֲחִיו בְּתַלְמֵם ;
בְּיַחְמָה כְּבוֹר-פִּי, הַפִּיטֹן,
זְמֵר-עֲדוּד, כְּנֹחַל אֵיתָן !
תַּחַת דָּגַל - אֵשׁ תְּדַם :
הַתְּלַקְטוּ הַמִּתְנַדְּבִים בְּעַם,
בְּלִהְבֵת אֵשׁ הַנֹּצְחוֹן,
בָּא הַדְּרוֹר לְהֵר-צִיּוֹן !
מְהֵדֵד שֵׁם בְּהָרִים
קוֹל-נִצַּח הַבְּרִיּוֹנִים,
הַשְּׂכוּרִים וְלֹא מִיָּן -
שָׂרִים נְכוּזֵת עֲדָנִים !
חַג ר' יִצְחָק, תְּחִיָּה,
עֲלֵי אֲדָמוֹת, מוֹעֲדֵיךָ -
אֲתָה וְנוֹת נְעוּרֶיךָ לְצִדְדֶךָ !
נִמְרַת חֲמֻמָּתְךָ, הַעֲלֵי יוֹנָה,
עֲלֵי כְּמַתִּי הַתְּבוּנָה, אוֹנָה
כְּנוֹתָה בֵּיתְךָ, צְבִי-תְּסַאֲרֵת
וְעַל רֵאשִׁיף יְדִידִי, כְּתֹר-עֲטָרֵת !

בְּעִיר תֵּל-אָבִיב,
רַע נְאֻמָּן לִי - הַכִּיב,
נִטַע נְעֻמָּו, מְלֶךְ הַחַן
רַבְנוּ, ר' יִצְחָק כְּהֵן.
בְּגִיל הַשְּׂבָעִים וְחַמֵּשׁ,
עַט - שְׁלֵהֲבֵת אֵשׁ !
יְהִי רְצוֹן וְלֹא יִבֹּשׁ,
עַד מָאָה עֲשָׂרִים - שֵׁשׁ !
בְּאֵלֶּךָ תִּמְוֹ, תְּרַמְ'א,
לֵיל-חַג, שֵׁם בְּרַמָּה !
בְּרוֹן יַחַד כּוֹכְבֵי אֵל,
זֶה אֵל זֶה, יִמְלֹל :
לְחַשׁ נְעִים,
פְּלֵאֵי פְּלֵאִים ;
רוֹחַשׁ, לוֹחַשׁ לִי, הַלֵּיל !
מִמַּת-יָהּ, גְּדִירָה,
בְּרִכָּב שְׁנֵאֵן הַבִּינָה
שְׁלַחַת לְמַקְדָּשׁ הַשִּׁירָה,
בְּרִיּוֹת זִיו הַשְּׂכִינָה !
חַנֵּן בְּנֵעִים-שִׁיר,
הוֹפִיעַ, מְעַר, הַצִּיר' !

בַּצְרוּן

נוסד על־ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה י"ח (כרך ל"ו) סיון, תשי"ז חוברת ו' (194)

יְדַעְתִּי, לֹא יֵאבֵד זְכָרִי...

מאת יעקב כהן

יְדַעְתִּי, לֹא יֵאבֵד זְכָרִי בְּשֹׁטֶף הַעֲתִים
וּבְמִרְחָקֵי דוֹרוֹת עוֹד יִצְלַל שִׁירִי,
וְעַם הַנַּחַל הַיּוֹרֵד בְּסִמְרַי יִהְיֶה
רִיָּו אֶת־בֶּן־הַנְּשָׂרָה, לְשִׁחָקִים יִמְרִיא.

וְלִבְבוֹת אָדָם חוֹלְמִים וְלוֹהֲטִים,
שׁוֹלְחֵי נִעְנוּעֵיהֶם אֵלַי קִצְוֵי עוֹלָם,
יִרְטָטוּ לְצִלְיֵי דְבָרֵי בְּעִדְנַת־גִּיל,
מִעֲרוּגוֹנָם בּוֹ יִגְלוּ וּמִשְׁבָּרָם.

בְּשִׁקֵּט פְּנֵתָה יְלֵדָה רַכָּה תִּשָּׁב,
עָלֵי דְפֵי סִפְרֵי תִשָּׁח, תִּשְׁכַּח עֲצָמָה,
אִשָּׁה נוֹגָה, כּוֹאֲבַת אֶת־חַיִּיהָ דָם,
מִרְפֵּא מְעַט בָּם תִּבְקַשׁ וְנִחַמָּה.

וּגְבַר, עֵז רֹחוֹ, אֶת־אֲדוֹנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּדִגְלֵי מִלְחָמָה, בְּשִׁמְשׁ מְתַנוּסִס;
בְּצִמְא־חֲדוּהָ יִשָּׁת עוֹל־יָמִים גַּם אִישׁ־שִׁיבָה
מִמֵּי מַעֲזֵן־לְקַחֵי חַיֵּי וְתַחוּסִס.

רְאֵה אָרְאָה אוֹתָם, כְּד־הַדּוֹרוֹת הַהֵם,
וּבְרִכְתֵּי לָהֶם שְׁלוּחָה מִמְּלֵא הַלֵּב –
בְּעוֹד אֲנִי לָאֵט וּבְצִעְדִים כְּבִדִים
אֶךְ עֶבֶר שְׁעָרֵי הַנִּצָּח מִתְקַרֵּב.

שִׁירֵי הַחֲדָשִׁים שֶׁל יַעֲקֹב כֹּהֵן

מאת שלום קרמר

משדה מטעה של הרומאנטיקה הגרמנית בא יעקב כהן אלינו והביא עמו בשעתו משב רוח חדש. הוא כאילו בא באיחור זמן, אבל כל זרמי אירופה באו אלינו באחור זמן. שכן למן צמיחת הספרות העברית החדשה ועד להתנחלותה בארץ ישראל (ולא עד בכלל) מפגרים היינו אחרי אירופה. עם הופעתו תפס הטבע, תפס הנוף אף עמדתו המרכזית בשירתנו הלירית. שירתו של יעקב כהן היתה וכזאת היא עד היום — מין רגישות של אדם בעמדו מול מראות אלוהים, רחש לבו הבלתי פוסק עם תנודת השינויים בשמים ממעל ובארץ מתחת עם תקופות השנה, עם עונות היום, כמין ניסיון מתמיד להערות את הנפש ולמצותה בנופי השמים והארץ. פיז'אויסטן לירי הוא יעקב כהן ביסודו. עד שהופיע יעקב כהן לא היה לנו רומאנטיקן טיפוסי כמוהו, מובהק כמוהו. אולם המשוררים או אותם השירים מתקופת ההשכלה, שהחקר הרשמי של תולדות הספרות רגיל לכנותם רומאנטיים — אינם ראויים לתואר זה כלל ועיקר. הרי זה אידיאליזם מופשט ואליגוריסטי, סנטימנטאליות קלה ומליצית. הוא הדין במאפו והוא הדין בגורדון בתקופתו הראשונה. תפיסת הטבע ב"אהבת ציון" למאפו וב"אהבת דוד ומיכל" וב"דוד וברזלי" לגורדון אינה אלא שאבלונית, התיאורים במתכונת קבועה, הסגנון — סגנון פסיבדוקלאסי מובהק, וכל הגישה התפעלותית מלכתחילה ומגמתים בעליל. אחד הוא מיכל בשירת ההשכלה שיכול לטעון לכתר הרומאנטיקה, גם בשל אהבת הטבע האמיתית שבו וגם בשל גישתו הפסיכולוגית המובהקת אל גיבורי התנ"ך שלו, אבל גם הוא לא שחרר את לשונו מכבלי המליצה התנ"כית, החתומה בחותם התבנית של שירת ההשכלה. ואילו טשרניחובסקי ידע להרכיב על היסוד הרומאנטי גם יסודות אחרים ולא ניכר זה בפני אלה.

זו הרומאנטיקה המאוחרת של יעקב כהן ממוגת הערצה כנה של הטבע ברגשות אישית ובכוח הגיון לבחינת הווייתם של דברים. ודע, אין כאן תערובת אלא מזיגה, מזיגה אחדותית, הארמונית למדי. אולם היקף נושאו ונושאו השיריים אינו חורג בשום מקום מהיקף הנושאים והנושאים של

הרומאנטיקה האירופית במחצית הראשונה של המאה התשע עשרה. יתר על כן, רוב ציוריו, דימויו והשאלותיו לקוחים מן המלון הפיוטי של הרומאנטיקה הגרמנית — בתוספת הגושפנקא הקלאסית של גיטה — אבל הם הם המשמשים כלי ביטוי להתפעמותו הנפשית המתמדת בעמדו אל מול הנוף, ללבו שאינו שוקט לעולם, המכה גלים חרישים ללא הפסק, להגיון שכלו הפיוטי, הנוטה להכללת רגשות. אין חידושים רבים במלונו הפיוטי, אבל זה השתי וערב של ההסתכלות, הרגשנות וההגיון — של יעקב כהן הוא ושל בלבד. התוויות שלו הן, בין הן ראשוניות ובין הן תנייניות — וגם זה התיאום והסיגול של הלשון העברית וזה הציורוף וההיתוך — הכל טבוע בחותם אישי ברור למדי.

שיריו אחוזים בתודעה השירית המקובלת של אירופה הספרותית, כפי שנתגבשה על ידי קוראי שיר ולומדי שיר במאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים; ממנה הם יוצאים ואליה הם שבים; בה הם מתבססים וגם מנצלים אותה. אדם שתודעה זו כבר עורערה בו לחלוטין — וכבר יש רבים כאלה! — אל ייכנס בשערי שירה זו! אליה היא וקוף בה. מצד אחד בונה שירה זו את עצמה לתוך עולם זכרוני ורגשני עצום, הציורים והחרוזים רוויים רוויה פיוטית מלכתחילה, גוררים זרם אסוציאציות בלתי פוסק, אבל מצד שני כאילו אנו הולכים בדרכי מלך כבושות, בנתיבים ובשבילים, שכבר הלכנו בהם, פעמים מתחזק בנו הרושם של דישה במקום אחד.

נפשו של יעקב כהן רוגשת תמיד, הוגה ומפייתת תמיד, אין היא באה לידי ריכוז ומיקוד מפעם לפעם, אלא נובעת ומתנצנצת בקלות יתרה, פעם בכה ופעם בכה, מיום אל יום, מבוקר עד ערב. ואין המשורר צריך אלא למאמץ קל לתפוס את ההרגשה הפיוטית בורימתה ולעצב ממנה עיצוב שבקונטרס טרזציה אמנותית. הרגשות וההגיונות השיריים באים בתכיפות בלתי פוסקת, מיד הם מתלבשים בסגנון הפיוטי ההארמוני, המאומן בידי המשורר, שואפים אל המוגמרות העצמית ולובשים שלימות — אחד יותר ואחד פחות.

ודין „שיריו החדשים“ שנכנסו לכרך השנים עשר של „כל כתביו“* כדין כל שיריו. אותן החוויות, אותה הנביעה, אותה הקלות, אותה ההארמוניה. סגנונו הפיוטי לא נשתנה כלל: אותה הלשון הבהירה השופעת, החלקה-המהוקצעת, ללא עליות ומורדות, ללא סטיות והטיות, לא מתחפסת ולא מתברקת, אלא תמיד שקופה ומתנגנת, טבעית וישרה — מן העניין הפיוטי אל העניין הפיוטי.

שירתו מתנדנדת כמאז ומתמיד בין היש והבלי, בין השמים הנוהרים, השופעים זיו ובין האדמה הקודרת והרוחשת אימה, בין הטבע העליון ובין האדם הכואב. תכלת השמים הבהירה רועפת ביטחון תמיד, ודי לך בן אדם כואב להרים ראש וצערך יפוג. שלוה יש בעולם, היא שופעת ממרומים עליך ואתה

* הוצאת ועד היובל בהשתתפות „מסדה“, תל-אביב, תשס"ז.

בן אדם מסיח דעתך ממנה. השמים שוקטים אל עצמם, תבוא השלוה מן השמים ותצטרף אל השלוה שבלב.

מה־מבט זה חונן־קורן,
עלי חרש רועף,
מתכול שחק, שוב רענן,
על ראשי העיף. (מבט, עמי מ"ב)

ולא רק עם זוך השמים כרת המשורר ברית, אלא גם עם הים הרועע, עם יפי הפרחים, עם צחוק הילדים. מצווה האדם לשמור על זוך נפשו, על ידידות רחוק, על אהבתו את האדם, ואין לך כנוף הרועף ביטחון באדם, ניהומים ואמונה. דרך הנוף מגיע המשורר אל חיוב העולם, אל חיוב האדם, על אף הכל ולמרות הכל. חיוב החיים שנצטיין בו המשורר תמיד, לא נתפוגג בו גם לעת זקנתו, בערוב יומו. וכמאז קורא המשורר:

ויפה העולם ונשגב
באורו התמים
ובדממתו אל פלאיו. (שלוח מרומים, עמי כ"ה)

השלוה יורדת ממרומי הרי הגליל, כשם שירדה ממרומי הרי שוויץ. אכן המשורר "גל רמץ עומם בתוך השלוה הגדולה", אבל "נשמת המרומים אוספת את כאב פצעיו". החיים הציקו לו למשורר, גם יד הגורל היתה בו, וחברת האדם נקלעה בכף הקלע ושפלה וירדה, אבל הנה הבוקר צוחק כמו אז, ושוב קל ללב, ושוב קל לשאת את עול החיים, לצפות בתקווה אל המחר ולרנן ולזמר.

צחק אלי הבוקר מעיני שחקים קורנים
ממרחבי עולם גדול האיר אלי פנים,
הביט בי כמו הביט בימי אביב, זה־כבר חלף,
וטוב דברו, כמו־אז דברו, עלי בלי־קול רעף.
(צחק אלי הבוקר, עמי מ"ח)

ותבורך הידידות הנודפת מן הפרחים, מן האריסים הכחולים הסגולים, מן הסיפונים האצילים והגבוהים, מן השושנים האדומות המשכרות וגם מפרחי השדה הקטנים. כל יום וכל שעה עומד המשורר לברך על כל הטוב והיפה שבטבע, וחבל שהאדם אינו רואה את כל השפע הזה, ולא עוד אלא מתנכל לרעהו לרע לו. עד שמתפרצת מפיו המשורר הקריאה האופטימית, המברכת על טובו של העולם במלוא החדוה:

ברוך העולם יום יום, ברוך הוא
וברוך זיוו,
זיו חיים, הנושא חיים ושטון
ומלוא־ארץ טובו. (ברוך העולם, עמי נ"ב)

קומו בני אדם ונקבל את הטוב המזומן לנו בלב פתוח. והרע — אם ישנו והוא ישנו — נתקומם עליו ונבער אותו — עד שנגליד את פצעי האדם ונשקיט את העולם במרומים הרועפים תמיד שלווה ודומיה.

אין משורר עברי שכה הרבה לשיר את שיר הדממה. ואימתי מצליח יעקב כהן לתאר את הדממה בעולם, כשאינו ניגש אליה גישה הגיונית ריטורית אלא גישה הסתכלותית-אמוציונאלית, כשהוא שר את הדממה, את השקט, את הלילה הרוגע, את השלווה ממרומים — ולא מדבר עליהם. בשירו המושלם „לילה עמוק“ הוא מנחש עלינו את הדממה העמוקה על ידי רחש החיים השקט בפניות רחוקות בעולם: בנבכי יערות, בימים ובאוקיינוסים רחוקים, בשמי השמים — והנה גם הברוש מנענע את אמירו — ועם הדומיה בכל ידום גם המשורר.

דומיה! כן אדום גם אני — עד תהום עצבוני אדום.

עלי חרש יגה, ילחשו שביבירוס. (לילה עמוק, עמ' ל"ח)

שיר זה מוסר לנו את עומק הלילה לא בהגיגים פיוטיים אלא בציורים אינטואיטיביים — יש בו איזו שלימות של הסתכלות, הגיון, חוויה וניגון עד שמתעגל כדי מעגל שירי שלם: מן האדם אל העולם ומן העולם אל האדם.

רק כשכהן שר את שירו לעצמו או לעולם (וזה היינו הך בשירה לירית טהורה) זאינו מדבר ומטעים את דברו לקורא — הוא מגיע לפסגת אמנותו. כשהשירה נובעת חרש מן הלב, נאחזת בעולם — נעשית תמונה ורטט נפשי כאחד. כוחו של כהן בליריקה טהורה, נטולת מגמה, צרופה מכל סיגי הגיוניות, רצופה הסתכלות ומילודיות — או אז הוא מגיע אל התארמוניה השירית המושלמת. בשיר „שקט“ שר המשורר את חווית השקט הקשורה בסיטואציה מסוימת של העולם ושל הנפש דווקא על-ידי תנועות קלות של העולם החיצון. הסימנים החיצוניים נעשים כעין סימבולים של האימפרסיות הפנימיות. ההסתכלות הציורית, הנביעה הנפשית הפנימית, הרוטטת בין השטין, ההתעלות הסימבולית, הסגנון הפשוט התדפעמי וקול הניגון — כשהם באים יחד ובהארמוניה — עושים שיר זה וכיוצא בו מיניאטורה אמנותית מושלמת.

כוחו של יעקב כהן בתפיסת מומנטים מסוימים בטבע ובהחייאתם באמצעים בלתי מחופשים ונגינתיים. מומנט כזה כיון שהוא תופסו הוא מרחיבו כדי תמונה והרגשה משולבת — כדי שיר שלם. סגנונות טסות באויר, יונה חולפת על פנינו, אנקורים מופיעים במרפסת. ההסתכלות נעשית כלי-קיבול לרחש נפשי, היסוד האובייקטיבי מתערה ביסוד הסובייקטיבי, ויש שהיסוד האישי מתערב בו יסוד עממי קל, וחכמת זקנים ותום ילדות מתבוללים יחד.

ואילו באותם השירים — והם אינם מועטים — כשכהן מתחיל הזעום, לקטרג ולקפוץ אגרופיו, או להוכיח, לייסר וללמדנו בינה — אין הוא בדרך כלל חורג מגבול הריטוריקה הקלה. ההגיוניות האינטלקטואלית מרימה ראש ואין לדברים עומק של נפש ועצמה של ביטוי. זו פנייתו אל האלוהים: „ראה,

מה עשית לי אלוהים!" — אינה מסעירה את נפשנו. הלשון השוטפת הקלה אינה מצליחה להשהות את רוחנו על השיר ואינה מדובבת את לבנו. והוא הדין בשיר "אלגיה בלב האוקינוס": הביטוי החוזר "הו, יכול היה הכל היות יפה כל-כך" נראה לנו פרוזאי יותר מדי, פשטני אבל לא פשוט. רק חרוז אחד בשיר זה מדבר אל דמיונו: "בלב מרום תלוי הגיל כפעמון-זהב!" שירים שאינם נאחזים בהסתכלות ממשית של המשורר, בהסתכלות אמנותית מקורית, ולו במידה יחסית, גוררים ממילא תבעה רופפת.

יעקב כהן בגיל של זקנה ושיבה הוא אותו יעקב כהן בגיל הנעורים והבגרות. לא נס כוחו ולא נמר ריחו. לבו עודנו רוטט ומודעזע לכל שינוי קל בטבע, ונפשו ספוגה ונאצלת משלוות המדומים. מאז כן עתה הוא מבטא בשירתו את אהבתו הנערצה לתכלת השמים ולזוהר השקיעה, שלא נשתנו ולא ישתנו לעולם, כאז כן עתה הוא מבטא את געגועיו לעולם יפה יותר, לעולם נאצל והארמוני. כאז כן עתה הוא חפץ להיות תמים ובהיר ורענן ו"לתת את נפשו נדבה" לאדם ולעולם.

הו, מה חפצתי היות כמעין התמים והוא,

היורד בהרים,

ברננה חרישית על שור וסלע ירקד

וכל דופי לא ידבק בו,

שמשיאל יפו גיל-שטפו וצללי-נשף

רק סודו יעמיקו,

תמיד בליייעף יתן את נפשו נדבה,

ישא בחדה תמיד

את טפע טובו לגיא, ישא חיים וברכה

לארץ רחוקה...

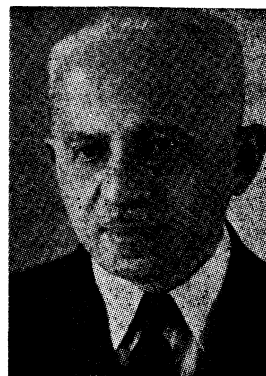

שָׁעָה בְּהָלָה עִם יַעֲקֹב כֹּהֵן

מאת יוסף נדבה

זה מקרוב חגגנו את יובלו ה-75 של המשורר יעקב כהן, ואף על פי שהוא נמנה, למעשה, על דורו של ביאליק, דור המופת של תחיית הרוח העברית בשירה ובפרוזה, נחשב הוא בעינינו עד היום כ-"צעיר" בחבורה. אפשר שיש הסבר לתופעה זו. פרופיסור קלוזנר כתב, כי בת-שירתו של כהן "מתחלת את הכל מחדש"; משמע, שאין יצירתו מתיישנת לעולם. זהו מבחנה של כל יצירת-אמת, שהיא קיימת לדור ולדורות.

צא ולמד, כמה חזון נבואי יש בהם בשיריו

של יעקב כהן ועד כמה לא פגה האקטואליות הטבועה בהם, בעיקר באלה שנכתבו בימי מהפכה ופורענות לישראל, בשנות תרס"ג—תרס"ו. ההווי הסוער של מדינת ישראל כיום, כשרוח ימי חבלי הגאולה חופפת עדיין על כל הנעשה בארץ-אבות — כל אלה משתקפים כבאספקלריה בהירה ביצירותיו של כהן שנכתבו לפני יובל שנים. כאשר ישבתי לפני ימים מספר בכנסת והאזנתי לנאומיהם של קברניטי העם בימי מסה-ומעש אלה, אמרתי בלבי: מדוע אין הם הולכים אל יעקב כהן, אל "חזון התשבי" ואל "ציון באזיקים", בהם היו מוצאים לא מעט לחיזוק דבריהם.

רבים מן המשוררים אצל אומות העולם כותבים שירה לשם שירה, מה שאין כן אצלנו. לרוב משוררינו בדור האחרון לא די בהרחיבו שצליל קצוב להם ועדנת-מנגינה להם; כל משורר עברי הוא בעת ובעונה אחת מוכיח בשער, נביא לעמו, שליח-ציבור ומורה-הדור. כשאומרים אנו על יעקב כהן, כי נמנה הוא עם הקלאסיקנים בספרות העברית, עדיין לא אמרנו הכל. נוסף על היותו עמוד רב-פאר בהיכל הספרות שלנו יש לראותו כ-"מגדלור", שאורו זרוע ללוחמים בשורות העם, לניני החשמונאים וברי-כוכבא. אין פלא איפוא, כי עד היום מוסיפים

בני הנעורים לשיר את שיריו ואין לך ספר-לימוד או אנתולוגיה, בהם לא מיוצג יעקב כהן במבחר יצירתו, אם בשירה ואם בפרוזה.

שאלתי את יעקב כהן למידת ההשראה שבדרך כתיבת שיריו: כלום כתיבת שירים כמוה כתהליך סטיכי הוא בכל המקרים, או — כדעת קצת סופרים — מקורה בעבודת שקידה: יש בהם הניגשים לשולחן-הכתיבה עם בוקר לעבודת-יום כגשת הנגר אל שולחן-עבודתו. לדעת יעקב כהן ישנה וצריכה להיות השראה בכל יצירה ויצירה, אך הוא מבחין במידות השונות של הפעלת הרגשות הסובייקטיביים. כותב המשורר על נושא אובייקטיבי, הוא סומך בעיקר על ההסתכלות, על שיתוף ההרגשה ועל מה שאפשר לקרוא בשם בינה עילאית במידה שנתברך בה, בעוד שהיצירה הסובייקטיבית מתרפקת על מיתרי לבבו של המשורר, ומכאן שהיא נתונה יותר למצב-רוחו וזקוקה למעיין ההשראה. אולם יש ושהיצירה נכתבת כאילו בכורח, והיא בבחינת „אש עצורה בעצמותיו“. דומה, שאיזה כוח עליון עומד על גבו של המשורר, מאיץ בו ומכתיב לו את דבריו. כך, נראה לי, נכתב „חזון התשבי“ של יעקב כהן, והוא עצמו מעיד על כך בהערותיו ליצירה זו: „פרקים פרקים ניתן החזון ולא תמיד כסדרו. הקטעים נערמו כורמי לאווה — וככה הנחתים כאילו עיפה נפשי מן השרפה הגדולה... עתה, מקץ כמה שנים, רחוק ממני הלך-רוח החזון הזה עוד יותר, ובכל זאת די לי להפוך בעלים האלה ולקרוא עשר שורות והאש העצורה במלים מאז אוחת בי ומלהטת כל קרבי“.

חבל, שאין משוררינו מקפידים על כתיבת „הערות“ ממין זה לגבי כל יצירותיהם הגדולות; יש בהן כדי לפקוח את עיני הקורא להבנתן ביתר עמקות. ב„הקדמות“ למחזותיו הבהיר ברנארד שאו את הרעיונות המשוקעים בהם, שבל-עדיהן לא היו מחזורים כל-צרכם. ברם, לא כל היצירות ניתנות להסבר כזה, וביאליק עצמו לא הצליח לשפוך אלא אור מועט בלבד על יצירתו האליגורית „מגילת האש“.

רבות הן היצירות של יעקב כהן, גם בשירה הלירית וגם בדרמה, שבהן משתקפים במלוא ההוד ובעומק היגון הכיסופים לחירות ולגאולה. ליצירתו „לקראת המשיח“ הוא קורא בשם „סימפניה דרמתית“, ואמנם עולים מתוכה קולות טמירים והרי-צלילים נסתרים בנפש העם המתגעגע לבוא הגואל, מנגינת כאב וערגה. שאלתי את המשורר למקורם של כיסופי גאולה אלה בישותו. מניין שאב את היסודות הללו באירופה היהודית, שאפילו בימי פרעות ודמים נשאה עיניה לחזיון החופש הכללי ואפשרות ההתבוללות מדעת בקרב גויי הארצות. הוא השיב: מורשת הבית היא לו. בית אדוק, שומר מסורת ושקוי יהדות. והוא העלה לי מעשה מתוך זכרונותיו. יום אחד עם חשכה, והוא עודנו ילד קטן מאד, ראה את אמו לוקחת ספסל נמוך, מדליקה נר ושמה על כסא ויושבת על הספסל וקוראת מתוך ספר דק בקול נכאים. הוא נתפעם למראה, ניגש אל אמו ושאל: מה את עושה? האם חיבקה אותו וסיפרה לו על חורבן בית המקדש, על

הריסת ירושלים עיר-הקודש ועל הטבח הרב של התינוקות וכו' וכו'. מני אז ידע הילד אסון עמו, את גלותו מארצו ואת תקותו ותוחלתו לבוא המשיח, וידיעה זו היתה ללהבה לוחכת, שהלכה וגדלה בו כל הימים. וכן הסביר לי המשורר, כי כל ימי שבתו בגלות הרגיש בכל הוויתו, כי לא בתוך ביתו הוא יושב, אלא בסביבת זרים וצוררים.

וכשעלה לארץ-ישראל ב-1934, כדי להשתקע בה, היה לו הרגש, כאילו חזר לביתו. הוא לא נתנסה בשום חבלי קליטה. יתר על כן, הוא אחד מגדולי משוררינו בדור, שלא נתקשה כלל להתאים את שיריו מן התקופה הראשונה להברה הארצישראלית. יסודות הברה זו היו עמו עוד מילדותו. מראשית לימודו שקד על המבטא הנכון של המלים והטעמתן לפי כללי הדקדוק. כן היה אביו מקפיד עמו שישמור את המלעיל והמלרע בשעת התפילה, רק לאחרי כן הושפע מסביבתו, עד שנתפס גם הוא להברה המלעלית האשכנזית. וכשבא לארץ ראה לחובה לו "לגאול" את שיריו הקודמים בשביל הדור הישראלי החדש.

כמתוך מובהק משקיף יעקב כהן על היוצרים הצעירים בשדה הספרות בישראל בעין של אהדה וסקרנות גם יחד, אך לחרוץ עליהם משפט אחרון לא יתכן. עדיין רובם נתונים בלבטיהם ומחפשים את דרכם. אין כהן מתנגד לחידוש הסגנון המשני והמדרשי, שהוא חזון נפרץ כיום בישראל. אין הוא מוצא בכך כל רע. רשאי כל סופר לנקוט כל סגנון שנראה לו, אך במה הדברים אמורים? בסגנון שהוא כלי-ביטוי מתאים לצרכו ולא אמצעי להצטעצעות סתם. יש המכ" בידים על לשונם ומחפשים ומוצאים את המטבעות המיושנים ביותר, עד כי הקורא בימינו נזקק למילון כדי להבינם. אולם אל לנו לשכוח, כי המטרה היא הרחבת גבולות הלשון. אין כהן גורס את שיטת "תפוס לשון אחרון": מגין לנו שלשון אחרון הוא המעולה? עתים ההפך הוא הנכון. הסגנון הטוב לוקח את הטוב מכל מקום. וכלום עוד יש מי שסבור, כי סגנון אחרון, כשהוא מתבטא ב"סלאנגים" (סגנון "עגה"), הוא הסגנון הנאה לעברית החדשה? אין ספק, כי במרוצת הזמן ייעלמו כל הניבים הקלוקלים, שלא היו מימיהם אלא יצירות-בוסר לשעה; אולי יותרו מהם כחמשה אחוזים.

ביקשתי את יעקב כהן לחוות דעתו על ספרו של משה שמיר "מלך בשר ודם", שעליו נחלקו הדעות בישראל. לדעת המשורר, יצירתו זו של הסופר הצעיר הישג רב הוא לו, שכן היא חורגת מן המסגרת הצרה של המראות והמאורעות המקומיים, שנתפס להם קודם לכן. בספרו החדש הוא פורש יריעה היסטורית רחבה, אך בכאן נעוצה גם מגרעתו של הספר. המחבר מסלף שלא מדעת את ההיסטוריה. ויש גבולים גם לחירות הפיוטית. אין גם להעמיד הכל על תלוית הצבעים בצורה חותכת: לבן או שחור. וכן אין אמת היסטורית בקביעת מחנות "בני אור" לעומת "בני חושך".

אשר למשוררים הצעירים, רואה יעקב כהן ביצחק שלו כשרון חשוב מאד. כן הוא מציין לשבח את שמשון מלצר, ביחוד בשטח הבלדות.

שאלתיו, באיזו מידה ניתן לומר, שהוא מושפע מיוצרים בספרות העולם. יעקב כהן מתקשה במענה. הוא חונך על הקלאסיקנים ובודאי יש לו קרבה אליהם. השפעה זרה מיוחדת אין הוא מכיר ביצירתו. אך יש הגיונות, צלילים, דימויים, המשותפים לכל. אף יש אשר רעיון און דימוי מנצנץ בלבו של משורר בלי לדעת, שמישהו קדמו באלה. ובו בעצמו היה מעשה. באחד משיריו הראשונים הביע בין השאר את המשאלה: „וערבה בודדה על קברי נטעו“. וכמה גדולה היתה אפתעתו, כשנתגלתה לו לאחר זמן אותה שורה ממש אצל משורר צרפתי נודע. אילו ידע על קיומה של זו אפשר היה נמנע מהשתמש בדמיון זה, משום עין רעה.

בד בבד עם המשך יצירתו עומד עתה מפעלו של יעקב כהן בסימן של „כנוס“. עד כה יצאו י"ב כרכים של כתביו, וכשאתה משקיף על פני יריעה נרחבת זו של יצירה במשך למעלה מיובל שנים — בשדה השירה והפרוזה והדרמה — עומד אתה על רב-גוניותו של המשורר; אין לך כמעט שטח בספרותנו, שאליו לא הביא את הצליל הטהור שלו ואת ביטוי העז. ועוד ידו נטויה. לפני שנים מספר פירסם בעתון יומי בישראל פרקי זכרונות, המקיפים את שנות ילדותו ונעוריו עד הגיעו לאוניברסיטה בברן. שאלתיו, אימתי חושב הוא להמשיך את האוטוביוגרפיה שלו. תשובתו היתה: לכשאיפנה, תפוס הוא עתה ליצירה הדרמתית, ולא רחוק היום שיהיו בידו שני כרכים חדשים של דרמות, בהן מחזות היסטוריים מדורות בנכר ופיוטים דרמטיים על רקע אנושי-כללי.

ברנארד שאו ביקש לקבוע דרגות חשיבות ביצירה ולהבדיל בין הסיפור לבין הדרמה, ואילו יעקב כהן פשוט מבדיל ביניהם בדרך יצירתם. הרומאן — תכניתו רופפת במקצת, אף שיש לו השתלשלות-מאורעות ברורה, עדיין אמור עליו במקצת הכלל „אין מוקדם ומאוחר במקרא“, מה שאין כן המחזה. כדי לבנותו חייב המחבר להיות אדריכל. כשהוא עסוק בכתיבת מחזה בן שלוש מערכות, למשל — מסביר לי המשורר — רואה הוא עצמו, כאילו הוא מקים בנין בן שלוש דיוטות, כל אבן בו חייבת להיות במקומה, שכן אחרת אין התאמה כללית ואין הרמוניה ויש חשש, שמא יתמוטטו חלקיו. אם נשמע צליל בדיוטה אחת, חייב הדו לחזור אל המחבר כחלק מן המנגינה כולה. הנה זוהי גם הצורה האופיינית בכל יצירתו של יעקב כהן: הרמוניה יש בה, פיוט עדין יש בה ורגשות דקים של יוצר-אמת.

מְהוּמָה שֶׁל הַפְּבִלָּה בַּפְּעוּלַת הַהֶסְתֵּה שֶׁל הַפְּנִסְיָה בַּמָּאָה הַשְּׁבַע־עֶשְׂרֵה

מאת ישעיהו זנה

להלכה איפוא ספרי קבלה, אפילו הפסולים שבהם, כשרים לפעולת הסתה. ועדיין השאלה למעשה, אם באמת הרבו להשתמש בהם, בעינה עומדת. זאת אחת השאלות שאין להשיב עליה ב"הן" או "לאו". לכנסיה לא היתה שיטה קבועה ואף לא מנהג אחיד בדבר. אפילו בחוג המצומצם של "מפיצי האמונה" *de propaganda Fidei* שלטש את נשק ההסתה למלחמה ביהדות, יש שהרבו להעריך כח משיכתה של הקבלה ויש שזולזלו בה — הכל לפי תנאי הזמן והמקום, וגם לפי נטייתם הפרטית של המסיתים. במידה ידועה אלה ואלה השתמשו בקבלה, אלא שהראשונים גילו בה סודות אמונתם, באופן שהקבלה העידה עדות לזכות הנצרות ואישרה את תורתה; ואילו האחרונים ראו בקבלה תורה שכולה הזייה ואמונה טפלה המעידה עדות לחובת היהדות⁹.

במאה הי"ז שאנו דנים בה רבו המזכים על המחיבים. כי אמנם עובדה היא שספרו של פטרוס גאלאטינוס "על המסתורין של האמונה הקתולית האמיתית מתוך התלמוד ושאר ספרים עבריים"¹⁰ היה המקור הראשי לכל ספרות ההסתה של הכנסיה מסוף המאה הט"ז ואילך. ודבר זה מפי ר' יהודה אריה מודינה למדנו הכותב על גאלאטינוס: "וכל שאר החיבורים מאיזה נוצרי שיהיה שחברו אחריו בנדון זה נגד היהודים אשר רובם ככלם ראו עיני, ודאי הכל כאשר לכל

9) *Pro convincendis et convertendis Judaeis, libri octo, Lugduni Batavarum. 1655*, עמ' 89 וכו' פרק שלם "על הקבלה", וע"י גם בספרו של פירשט הנז' בהע' 7, עמ' 222 וכו'.

10) פטרוס גאלאטינוס חיבר ספר "על המסתורין של האמונה הקתולית האמיתית... נגד עקשנותם של היהודים (בראיות לקוחות) מתוך דברי התלמוד ושאר ספרים עבריים", אורטונה, אצל גרשם שונצינו 1518. מטרת הספר לתמוך את רייכלין במלחמתו בפיקירקורן וסיעתו שדרשו ביצור התלמוד בשריפה. שונצינו, קרוב לודאי ברשותם של הרבנים, סמך על מאמר חז"ל: "הלואי אותי עזבו ואת תורתי (קרי "תלמודי") שמרו", כי רק בהראותו שהכנסיה יכולה להפיק תועלת מן התלמוד הצילו רייכלין מן השריפה. השווה: לודוויג גייגר, יוהאן רייכלין (בגרמנית), ליפטיאה 1871, עמ' 399 וכו'.

Galatinus, Petrus, *De arcanis Catholicae Veritatis, contra obstinatissimam Judaeorum nostrae tempestatis perfidiam, ex Talmud alisque Hebraicis libris nuper excerptum* . . . Orthonae Maris, 1518.

גנבו גם כחשו וגם שמו בכליהם ממנו, לא הוסיפו דבר ראוי להוציא מן הפה"¹¹).
[והמצב הזה הלך ונמשך כמעט עד סוף המאה הי"ח כמו שהעיד לנכון גיו' ברנ'
די-רוסי בהקדמתה לספר פולימוס שלו]¹².

והנה האוצר הבלום הזה של גאלאטינוס כולל פסוקי תנ"ך, מאמרי
התלמוד והמדרש ומאמרים לקוחים מספרי קבלה, ביחוד הזוהר, שהנוצרים גילו
בהם רמזים לאמונתם ותורתם. מאוצר גנוז זה הודינו כל אלה שהתחנכו לעשות
נפשות לנצרות בין היהודים. כל אחד ואחד מצא שם את המתאים לטעמו ולצרכיו.
יש אשר הרבו להריק ממנו את יסודות התנ"ך, התלמוד והמדרש השקועים בו,
הזניחו את מסמכי הקבלה; ויש אשר חיבה יתרה נודעת להם דווקא לרמזי
הקבלה שבאוצרו של גאלאטינוס. הללו, חובבי הקבלה בין המסיתים, מצאו כר
נרחב לפעולתם במרכזי הקבלה, ובמידה שהשפעתה של הקבלה הלכה והתפשטה
בשדרות הרחבות של היהודים עלה ערכה גם במערכות ההסתה.

והרי לכם דוגמה מאלפת. בין ספרי ההסתה באיטליה בסוף המאה הט"ז
ותחילת המאה הי"ז תופס מקום חשוב ספרו של המומר פאביאנו פייוגי (המיר
את דתו במונטי סט' סאוינו בשנת 1559) "דיאלוג בין היהודי המתכוונן להתנצר
והאבי-המורה את עקרי הדת הנוצרית"¹³). כשאר הספרים ממינו, גאלאטינוס
שימש לו דוגמה, גם בתוכן וגם בצורה. ההוצאה הראשונה של הספר היא משנת
1582, והשנייה, מהדורה מורחבת, משנת 1611, שתיהן ברומה. וכשאנו משווים
את המהדורה המורחבת השנייה עם הראשונה, עדים אנו לשינוי מעניין. בהוצאה
הראשונה ה"אבי-המורה" מבסס את "מופתיו" כמעט כולם על התנ"ך והמדרש;
היסוד הקבלתי הוא קלוש למאד (לא יכולתי למצוא שם יותר משני ציטאטים).
לעומת זאת המילואים שבמהדורה השנייה קיימים כמעט כולם במאמרי קבלה
מתוך אוצרו של גאלאטינוס (זוהר וגיטלייה), ונוסף עליהם לקט מאמרים
מ"פרדס"ו של קורדובירו. אין זאת אלא שבהתאם להגברת שלטונה של הקבלה
בשדרות הרחבות של יהודי איטליה בתחילת המאה הי"ז והתפשטותה של תורת
קורדובירו בחוגו של ר' מנחם עזריה מפאנו, רכשה הקבלה, וביחוד זו של בעל
ה"פרדס", גם כן מקום יותר רחב ותפקיד יותר חשוב בתכסיסי ההסתה.

לפיכך לא נתמה אם נמצא ספרי קבלה, אפילו ה"פסולים" מטעם
הכנסייה, נושרים מחיקם של הכומרים הקתולים בתחילת המאה הי"ז. וגם זה
מפי ר' יהודה אריה מודינה למדנו, שכן בספרו "ארי נוהם" הוא מעיד: "וראיתי

(11) ע"י לקוטים מתוך "מגן וחרב" שנתפרסמו ע"י אברהם גייגר, "מגן וצנה",
תרס"ו, דף יג, ע"ב.

.De-Rossi, Giamberti. Della aspettazione degli Ebrei... Parma, 1773 (12)

Fioghi, Fabiano, Dialogo fra il Cathecumino et il Padre Cathecizante, (13

Roma 1582. לפי ברטולוצי, "קרית ספר", (ביבליותיקה מאננה הבראיקה), ח"ג, עמ' 818,
העתיק פייוגי הרבה דברים מספר הפולימוס "מבוכת היהודים" של המומר יוסף צרפתי, או
יוסף מורו, שהמיר את דתו בשנת 1552, ונטבל בשם "אנוריאה דיל מונטי".

זה שנה ביד גוי צרפתי י"ב ספרי קבלה בלשון הקודש בכת"י מהמובחרים והראשיים מהשר הנז' (היינו: פיקו דילה מירנדולה) ואשר עוד מאיש נורא מאוד יאהן רייכלינוס... וזולתם עוד רוב ידועים לי ולך מכומריהם ואחרים המעיינים בוהר ובהיר, יצירה ופרדס...") הדעת נותנת שאותם הכומרים ואחרים לא היו סתם חובבי הקבלה, ולא לשמה שמו את מעיינם בה, כי אם למצוא סמוכים לאמונתם ולהשתמש בה בוויכוחיהם עם חכמי היהודים, וויכוחים שהיו אז רווחים באיטליה. ועצם העובדה שר' יהודה אריה מודינה ותלמידו, ר' יוסף חמיץ, ידעו את ספרי הקבלה שהיו בידי הכומרים מורה על אופן שימושם. כי בדרך כלל נפגשו אז הרבנים עם הכומרים בשדה הוויכוח; בהזדמנות זו הוציאו האחרונים את חרב הקבלה מנרתיקה ושמו אותה בפני מתנגדיהם הרבנים. ובאמת, כשמודינה חוזר אחר־כך על דבריו במלים אחרות הוא מדבר ברורות: „ואח"כ יאהן רייכלינוס, ואחרים כתבו מקבלה זו, ונתפשטה ביניהם לקורה שופעת מעמדת תקרת דתם“.

המצב הזה ארך כמאתיים שנה, ועד נאמן הוא המלומד ג'יאמברנרדו די־רוססי, אחד המומחים בספרות הפולמוס. בהקדמה לספרו הנז' למעלה „על תקות השוא של היהודים“, פארמה 1773, עמ' 3, אנו קוראים את הדברים האלה: „ינסה נא חוקר מלומד לבחון את ספרי הפולימוס נגד היהודים, ואי אפשר יהיה לו לבלי להתפלא על המראה. כמעט כולם מתחילים את הוויכוח בתורת השילוש, התלבשות המשיח בבשר, החטא הקדמוני ומסתורין אחרים כיוצא בהם „דלית מחשבה תפיסא“ בהם. וכמו כן יראה את המחברים מתאמצים לשכנע את היהודי — באמצעות מאמרים סתומים למאוד של הזוהר או איזה ספר קבלה אחר — שחכמי ישראל האדוקים למאוד ביהדותם הורו את המסתורין האלה“¹⁴). ובאמת אתה מוצא שהשרטוט הזה הולם בדיוק את ספרו של פייגי הנז' וספריהם של הבאים מכחו, כי מקור משותף להם, והוא ספרו של גאלאטינוס. ואף ר' יהודה אריה מודינה בכתב ההגנה, ב"מגן וחרב", מעמיד בראש דיונו את שלשת המסתורין: החטא הקדמוני, שילוש והתלבשות בבשר. וכל הקוים שמנה די־רוססי בשירטוטו ישנם בספרו של פיריטי מאמצע המאה הי"ח הנז'. נראה כאילו העומדים בראש התעמולה ל"הפצת האמונה" בין היהודים קבעו מעין שיגרה בפעולת ההסתה בייחס ליהודים, אשר בה הוקצב לקבלה תפקיד מיוחד, והוא

(14) הוצאת פירשט, 1840, עמ' 7.

Entri un dotto conoscitore in una disamina diligente... e de'particolari (15) scritti antiggiudaici... Non potrà senza meraviglia scorgere i più di loro... cominciare bene spesso la disputa dalla trinità, dall'incarnazione del Messia... ed altri tali incomprendibili arcani. Vedrà con oscurissimi testi, nè ben intesi, dello Zohar o di non so qual altro libro cabbalistico, tentaré a un tempo d'insinuare all'Ebreo .che i rabbini suoi piu attaccati al Giudaismo, hanno insegnato que'misteri

להיות לכלי-מכשיר, מפנה דרך לתורת השילוש. ובאמת, אפילו המתנגדים לקבלה בין המסיתים ורואים בה מעשה שטן, כשהם מגיעים לתורת השילוש אינם יכולים לוותר על הראיות הלקוחות מן הקבלה¹⁶).

אין איפוא שום זרות בדבר לשער שכל אלה שהתכוננו ל"הפצת האמונה" אצל היהודים במאה הי"ז קיבלו רשות לקרוא ספרי קבלה, ולמדו פירורים ממנה בבתי מדרשיהם של הישועיים משום "ודע מה שתשיב". כי כשם שהמסיונרים שהתכוננו להפיץ את האמונה אצל הסינים למדו את שפת הסינים ומנהגיהם, מן הדין שהנועדים להשיב את הצאן הגדחות, היהודים והמתייהדים, ילמדו את שפת הוויכוח שלהם, שפת הקבלה.

ד

וכדי שלא לתת מקום לטעות, עלינו להבדיל בין שני סוגים של מחברי ספרי פולימוס נגד היהודים, והם הקטיכטיים והתיאולוגים. כי יחס חיובי לקבלה מצד המסיתים והמומרים אנו מוצאים לרוב אצל הראשונים, הקטיכטיים, מחברי ספרי חינוך והכשרה להורות הדרך לפרחי ההמרה. ושני טעמים לדבר. אופק ראייתם של מורי-דרך אלה צר הוא לרוב, וחוג השכלתם מצומצם, ועל כן הם הולכים בדרך הכבושה שהותווה להם בהשפעתו של גאלאטינוס. שנית, מכיון שמטרתם היא לגבב דברי פיתוי ושידול ליהודים העומדים על סף ההמרה, ראו צורך בדבר להסתגל עד כמה שאפשר לעולמו של היהודי העומד להתנצר, למצוא בו פירצה קטנה ולהרחיבה לאט לאט. ואת הפירצה הקטנה חשבו למצוא בקבלה.

טיפוס שונה מייצגים המסיתים והמומרים שנלחמו מלחמת אמונתם לא בפנה-דרך כי אם בפה "ממלל רברבין", שנוכל לסמנם בשם תיאולוגים. הללו, אופק השכלתם די רחב וחוג למדנותם מקיף כמעט כל ענפי הספרות הרבנית, אם כי באופן שטחי. ואף גם אין הם פונים בעיקר להמון היהודים בדברי פיתוי ושידול, כי אם דין ודברים להם עם רבנים משכילים. ולפיכך מכריע אצלם יחס שלילי לקבלה, ולרוב מזכירים אותה לגנאי. אבל אף אצל התיאולוגים תופסת הקבלה מקום חשוב בטכסיסי מלחמתם; היא אמנם אינה משמשת אבן פינה לבניין תורת הנצרות, אבל הקבלה נהפכה אצל התיאולוגים לכלי משחית.

16 על מתנגדי הקבלה המובהקים והקיצוניים שבין המסיתים שבמאה הי"ז נמנים יוסף כייאנטיס שתירגם מאמרו של תומס מאקוינו "נגד הגוים" לעברית (Somma d. Thomae Aquinatis... Contra, Gentiles, quam Hebraice eloquitur Josephus Ciantes Romanus, Romae 1657). והמסכים על ידו, יואן קארמואל (Ioannes Caramuel).

ב"משפט-הערכה" (Iudicium) שהקדים לספר, מוכיח קארמואל את מפיצי האמונה בין היהודים שבזמנו על שהם מפרזים בערכה של הקבלה, ומיעצם לנהוג זהירות בשימוש. תוך כדי "תוכחה" מציע הוא את תורת הקבלה, ביחוד זו של קורדוויירו, בעל ה"פרדסי", לכל פרטיה, ומטביע עליה חותם אליליות ו"עבודה זרה". היהודים בזמן הזה, לדעתו, עוברי ע"ז הם, וטענותיו של תומס מאקוינו "נגד הגוים" כוחן יפה כעת נגד היהודים. ובכל זאת אפילו קארמואל אינו דן את הקבלה לגניזה בהחלט בפעולת ההסתה; הוא רק חורש זהירות בשימוש.

כי בסתירתה חשבו לסתור את ה"תיאולוגייה היהודית". המשל הקדמוני: "הקבלה מעיל הפתאים"¹⁷ הולם ביותר את המומרים והמסיתים. כי רק הקטיכיטים התמימים, בעלי הפיתוי והשידול, לבשו אצטלא דקבלה, אבל התיאולוגים המלומדים שנלחמו מלחמת התקפה בגדולי הרבנים זלזלו בקבלה ושומוה מטרה לחיצי לעגם.

על ה"תיאולוגים" נמנים במאה הי"ז: א. המומר מורוסיני, לפנים שמואל נחמיאס¹⁸, תלמידו של ר' יהודה אריה מודינה, אשר בעמדתו לקבלה נשאר נאמן לרבו גם לאחר המרתו, והד קולו של "ארי נוהם" אפשר לקלוט מתוך ספר "דרך אמונה" של נחמיאס. ב. המומר גיובאני באטיסטה יונה הגלילי, רבו המובהק של המלומד הנוצרי ברטולוצי. מתוך עמדתו השלילית לקבלה של זה האחרון, אנו יכולים לדון על יחסו השלילי של רבו, המומר יונה הגלילי. כי סוד גלוי הוא שלרוב מדבר יונה הגלילי מתוך גרונו של ברטולוצי¹⁹. עבודותיהם הספרותיות של שני המומרים הנזכרים אינן מכוונות כלפי השכבות הרחבות של היהודים כי אם כלפי הרבנים המלומדים; ובחוגים אלה יש שהקבלה נהפכה לחומת מגן נגד התקפותיהם של המסיתים.

שני הטיפוסים שהזכרנו אינם מיוחדים למאה הי"ז; אנו נפגשים בהם גם במאה הי"ח. בין המומרים באיטליה בתחילת המאה הי"ח שהשאירו רשמים ניכרים בתעמולת ההסתה ברחובות הגיטו הצטיינו ביחוד פאולו מדיצי מפירנצי ופיריטי מאנקונה²⁰. והנה הראשון ריכז את שדה פעולתו בחוג הרבנים המלומדים, הקיפם בטענות ובדברים קשים כגידיים. בספרו "ריטי", מנהגי היהודים, יצא מכלל "קטיכיט" אף על פי שלא עלה למדרגת "תיאולוג". משתדל הוא ללכת בעקבותיו של מורוסיני, וכמוהו מתייחס הוא אל הקבלה בשלילה ומזכירה לגנאי. אופייני הוא סיפורו על הוויכוח שהיה לו "עם רב ידוע

17) ע"י "ארי נוהם", הוצ' פירשט, עמ' 6.

18) המיר את דתו בשנת 1649, ואת ספרו "דרך האמונה" (Via della Fede) הדפיס ברומה 1683. ע"י עליו IX, JE עמ' 29-30.

19) על ברטולוצי ע"י קאסוטו, אנציקלופדיה יודאיקה, כרך ג' עמ' 1102-1103. עוקצי לעג נגד הקבלה אינם נדירים אצלו. במקום אחד (כרך ד, עמ' 422) הוא חוזר ממש על דבריו של "ארי נוהם" מבלי להזכיר את שמו. גם ברטולוצי מעיד ש"אחדים מן הנוצרים, וביחוד מן המומרים החדשים, כרוכים אחרי הקבלה" (כרך ד, עמ' 233: Nonnulli Christianorum, presertim ex recentioribus conversis, adeo sunt cabalisticis istis levitatibus addicti) כדאי לציין שברטולוצי אינו מחשיב את גאלאטינוס; אין הוא פוסח על שום הודמנות לחלוק עליו ולהוקיע את שגיאותיו.

רבו של ברטולוצי, "יוחנן הטובל הגלילי" יונה, המיר את דתו בשנת 1625, תרגם את כתבי ה"ברית החדשה" לעברית: "ארבעה אבני הגליונים מהתורה החדשה אשר נעתקו מלשון רומי ללשון עברי על ידי יוחנן הטובל יונה... פה רומה, ברפוס של הקהילה הקדושה פרופאגנדה פידה, שנת אלף ושש מאות וששים ושמונה לביאת משיחנו (1668)". כדאי לציין שבשנה זו היתה עת משבר לתנועה המשיחית של שבת-צבי.

20) ע"י מה שכתב על שני המומרים האלה המומר אלכסנדר פירשט בספרו "נוצרים ויהודים" הג' (הע' 6), עמ' 94-103.

לאמפרונטי בפירארה (הוא ר' יצחק לאמפרונטי, בעל "פחד יצחק" הידוע) המתיימר להיות נכתר (בכתר דוקטור) לפילוסופיה ולרפואה מאיו אוניברסיטה²¹. הוויכוח סובב על אמונת הגלגול של בעלי הקבלה אשר מדיצי מתקיף בטענות שדוגמתן אפשר למצוא במאמר "בן דוד" לר' יהודה אריה מודינה נגד אמונת הגלגול. מדיצי שאף לגדולות; לא הסתפק בהפצת האמונה בין ה"פתאים" התמימים, כי אם התאמץ לכופ את התורה החדשה על גדולי הרבנים בעלי השכלה רחבה.

לעומתו יש לנו במומר פיריטי, לפנים שבתי נחמן מאנקונה, טיפוס מובהק של קטיכיס. בספרו "אמיתותיה של האמונה הנוצרית..."²² הנו' למעלה, כל עיקרו לא בא אלא לפנות את הדרך לעולם הנוצרי בשביל פרחי ההמרה; מסלק הוא את היסוסיהם וספקותיהם באמצעות מאמרים ופתגמים לקוחים מספרים כשרים ובני-סמכא בעיני היהודים. בעבודתו זאת של יישור-מסילה להמרה, מקציע פיריטי מקום חשוב לקבלה. חוץ מן התנ"ך, רוב המסמכים שהוא מביא לאמת בהם את תורת הכנסייה לקוחים מאוצר הקבלה.

לסוגו של פיריטי שייך, כנראה, המומר טומאסו רופיני, לפנים נחמיה בן יעקב הכהן מפירארה, חברו של ר' יצחק לאמפרונטי ברבנות. במקום אחר²³ הבאתי רמזים המרמזים על שייכותו לחוגו של ר' משה חיים לוצאטו, וכי הוא נתפס למינות ברשת הקבלה שפרשו לו המסיתים. והדין נותן שנשאר נאמן לקבלה כל ימי חייו. רמז לדבר מצאתי בתעודה אחת הדנה על דבר החרמת ספרים עבריים בשנת 1753. בשנה זו הוחרמו הספרים העבריים בפירארה מטעם המבקר המקומי ונמסרו לבחינה בידי "פאטר טומאסו רופיני ועוזרו המומר

21) השוה: Paolo, Medici, Riti e Costumi degli Ebrei, ויניציאה 1742 (הוצ' ב'), עמ' 209, וכו', וביחוד 213-214: Ciò supposto, formo io contra gli Ebrei questo argomento, che proposi in Ferrara, disputando un giorno con un certo Rabbino Lampronti, il quale milantava di essere non so in quale università laureato in Filosofia e in Medicina...

ולא מותר יהיה להעיר שרוב טענותיו של מדיצי נגד ה"גלגול" — שאפשר למוצאן גם אצל מורוסינו וגם אצל ברטלוצי — מקבילות לטענותיו של ר' יהודה אריה מודינה ב"בן דוד". מכאן שמאמרי ריא"ס נגד הקבלה מצאו להם מהלכים בחוג מתנגדי הקבלה מבין הנוצרים. ועדות מפורשת לדבר — לכה"פ בנוגע למאה ה"ח — באגרת רמח"ל: "ראה, הוא כותב לר' ישעיה באסן, עד היכן הגיע פרי המר של זה האיש (ריא"מ), שאפילו בין גוים נתפשט ארסו". ע"י מאמרנו ב"חורב" הנו', עמ' 109-110.

אגב, סיפורו זה של מדיצי מאשר את השערתו ב"חורב" שהמסיתים שמו עיניהם בלאמפרונטי.

מעניין לציין, שהמומר מדיצי ב"רשימת המומרים" שלו (Catalogo de' Neofiti). פירינצי 1701, בהקדמתו מרים לנס את מורוסינו ו"יוחנן המטביל יונה", רבו של ברטלוצי, גם בפעולתו הספרותית מדיצי אינו אלא מלקט מ"דרך האמונה" של מורוסינו (ב"רטי") ומ"קריית ספר" של ברטלוצי (ב"קאטאלוגו").

22) ע"י למעלה, הע' 6. תיאור מפורט מספרו של פיריטי ימצא הקורא ב"חורב" הנו' שם, עמ' 105-107.

23) השוה "חורב" הנו', עמ' 100 וכו'.

גויידו וויטורייני". והנה יש לנו מכתב, מי"ט בדיצמבר שנה זו, אשר ערכו הבוחנים הנז' למבקר הכללי ברומה. במכתב זה הבוחנים נותנים דין וחשבון מבחינתם, ומחווים את דעתם שיש להשיב ספרי קבלה אחדים לבעליהם היהודים, כי "יש בספרים אלה הוכחות לאמיתתה של תורת הנצרות". למורטארה, ברלינר ופופר²⁴) המביאים את התעודה טרם נודע ש"פאטר טומאסו רופיני" אינו אלא נחמיה כהן אשר כעשרים שנה לפני זה — בשנת 1734 — נטבל בשם טומאסו רופיני. ועדיין אנו רואים אותו כעת מגן על ספרי קבלה ומכריו עליהם שיש בהם כדי לקרב לבם של היהודים לנצרות, ולא נתרחק מן האמת אם נשער כי מנפשו הוא חזה זאת.

תגובתם של הרבנים לנשק הקבלה היתה בשני כיוונים מתנגדים. אחדים העזו לכפור בעיקר סמכותה של הקבלה ויפוי כחה, ולא היססו מלהטביע עליה חותם של "זיוף ופסול" מטעם היהדות. זאת היתה שיטת ההגנה שאחזו בה ר' יהודה אריה מודינה, ומודינה אינו מכסה את הסוד שהתקפתו את הקבלה ב"ארי נוהם" לא היתה מכוונת אלא נגד ה"שומדים" (קרי: משומדים). אולם רוב חכמי ישראל במאה הי"ז שהיו ממעריצי הקבלה הגיבו על רמזי הקבלה של המסיתים בהעמדת תורת הקבלה על טהרתה ובצירופה מסיגי המינות שנטפלו לה דרך נגיעתה עם הנצרות. זאת דרכו של ר' יעקב צמח.

במקום אחר²⁵) הבענו את ההשערה, שממש אותו ההבדל בשיטת התגובה לרמזי הקבלה של המסיתים היה אחד הגורמים הנסתרים למחלוקת שהתלקחה בתחילת המאה הי"ח בין ר' משה חיים לוצאטו ומתנגדיו, ר' משה חאגיו ורבני ויניציאה. אלה האחרונים נקטו בשיטתו של מודינה — אף על פי שרחוקים היו מקיצוניותו — והשתדלו למעט את קומתה של הקבלה כלפי חוץ, ולצמצם עד כמה שאפשר את תוקף סמכותה "מפני צורך השעה". ונטפל להם בסוף ר' יצחק לאמפרונטי, מעריצו של רמח"ל לפניו. אולם רמח"ל וחוגו נקטו בשיטת חבריהם לדעה במאה הי"ז, והשתדלו להפוך את הקבלה עצמה לחומת-מגן ליהדות נגד התקפתה של הנצרות.

ה

ועדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר: כל זה אולי נכון באיטליה, ממשלת הכנסייה, אבל איזה יסוד יש להשערתי "המרחיקה ללכת" ולהעביר את הד מלחמת ההסתה בנושק הקבלה לירושלים ולצפת, מקום פעולתו של ר' יעקב צמח? תעודות שונות מארכיון החקירה, וביניהן תעודה אחת מעניינת שפירסם בצלאל רות²⁶), נותנות מקום לשער ולנחש שהכנסייה מעולם לא וויתרה על

²⁴ עיי' Popper W. The Censorship of Hebrew Books, N Y. 1899 עמ' 124, ושם גם "מראה מקום" גם למורטארה וגם לברלינר.

²⁵ השוה "חורב" הנז', עמ' 105, הע' 10א.

²⁶ מאמרי ב"חורב" הנז'.

²⁷ השוה בצלאל (סיסיל) רות, המקרה המוזר של הקטור מינדיס בראו"י, ב" HUCA כרך י"ח (1944), עמ' 221 וכו'.

בניה האנוסים שרכשה במאמצים גדולים ואחר כך פנו לה עורף ושבּו ליהדותם ; היא הקיפה אותם מרגלי חרש ומסיתים בכל מקום שנמלטו, ולא חשכה עמל ויגיעה להשיבם אל חיקה או לצרפם באש. ואם אנו רואים גדולי האנוסים, עמנואל אבוהב, אליהו מונטאלטו, דוד ואברהם פאראר, אורובייה, קרדוסו וכו' מחברים ספרי סגוריה, אין לראות בזה הד מלחמתם בעבר שלהם, כי אם תוצאות וזיכוחיהם התכופים עם המסיתים שלא חדלו מלהקיפם בשאלות וטענות. ומאחר שארץ ישראל בסוף המאה הט"ז היתה למרכז אנוסים חשוב, הדעת נותנת שהכנסייה לא פסחה על מקום מפלט זה לבניה הממרים, ומצאה אמצעי-תחבולה לתת לשליחיה-מדיחיה מהלכים בארץ לנהל תעמולת הסתה חשאית. ויש גם סמוכים לדבר שהמסיתים לא פסחו על צפת וירושלים, מרכזי הקבלה, בסוף המאה הט"ז ותחילת המאה הי"ז. בין המומרים של אותה התקופה שיצא להם שם בעולם, שנים מהם מוצאם מצפת ומירושלים, הם "דומיניקו ירושלמי", ראש המבקרים של ספרים עבריים בסוף המאה הט"ז ותחילת המאה הי"ז, ו"יונה הגלילי" הנזכר למעלה²⁸). אמת, ששניהם המירו את דתם לאחר יציאתם את ארץ ישראל, אבל מכיון שהמשיכו להדגיש את מוצאם ה"ירושלמי" או "הגלילי", יש מקום לשער שעוד לפני יציאתם את הארץ באו במגע עם המסיתים ו"נפגעו". ומכיון שראינו למעלה שדרכם של המסיתים היתה לבחור את המכשירים ל"הפצת אמונתם" בהתאם לתנאי הזמן והמקום, הרי הדין נותן שבזמנו של ר' יעקב צמח ובמקומו חיבה יתרה נודעת להם לקבלה, כי אין לך זמן ומקום יותר הולמים נשק זה מצפת, מרכז הקבלה, בתחילת המאה הי"ז. ואינני רואה שום זרות, ואף לא "חידוש", בהשערתי שאינה אלא לוקחת דברי ר' יעקב צמח "פשוטם כמשמעם", שבשעה שהחליט להפיץ תורת הקבלה החדשה עיני היתה פקוחה למקומות שפקרו בהם הנוצרים ; היה זהיר לבלי לתת חרב בידי מדיחיהם, והשתדל שידעו המותקפים בנשק הקבלה מה להשיב למתקיפיהם.

ועוד הפעם מוכן אני להפיס דעתם של אלה התובעים עדות "מפי הכתב", ולהביא שני עדים המעידים שבשעה שהמקובלים מבין היהודים נהרו לארץ ישראל לשאוב ממעיני הקבלה החדשה של האר"י, הלכו בעקבותיהם המקובלים מבין הנוצרים אשר השתדלו להשיג "סודותיה" של התורה החדשה כדי ללטוש ממנה נשק נגד היהדות. שני העדים באים משתי מחנות מתנגדות זו לזו, אבל בדבר זה עדותם מכוונת.

העד הראשון הוא ר' יהודה אריה מודינה, ראש הנלחמים בקבלה, וזהו מה שהוא כותב : "והרב מהו' ישעיה, אב"ד דפראגה, שראינו פניו מדי עברו פה לא"י, אחר היותו שם כתב כתב לאשכנזי לגבר עמיתו, הנדפס בנובלת החכמה למהרר יש"ר, ואמר זה לשונו : פה אין דורשין ואין מוסרין דברי תורה לגוי, וכ"ש סתרי התורה, שגם אתה יודע כי הם, רוצה לומר הנוצרים, אינם

28) וכדאי להזכיר כאן גם את המומר "יוסף מורו", או "יוסף הצרפתי", שנטבל בשם אנדריאה דיל מונטי, הנוי למעלה בהצ' 13. גם הוא בא מן המורה.

בונים יסודותיהם אלא על רמזים, והכרות (ק': הברות?) מלות, וכל רוצה מאלה הוא עמוד ברזל לארמון עיקריהם; נמצא שאיש אשר אלה לו, בקי בהם ובשמותיהם, השקט לא יוכל לשמוע הדברים האלה דחמירא סכנתא בהם" (29). אמנם אין אני מאמין גדול בדברים שבכתב, ותעודה זאת מפוקפקת בעיני, כי ב"גובלות חכמה" הלשון והתוכן שונים (30). וגם אמיתתו של המכתב, ביחוד בנוגע לפיסקה זו, ב"גובלות חכמה" אינה בטוחה למדי. ועל כן אינני קובע יתד בעדות זו ואיני חושבה למכרעת, אבל רואה אני בה סמך לדבר שחכמי ארץ ישראל, מפצי תורת האר"י במחצית הראשונה למאה הי"ז, ידעו שהמסיתים הנוצרים היו קופצים על "נשק מסתורי" זה ולהוטים לרכשו, ועל כן נקטו באמצעי זהירות שלא למסור סתרי תורה בידי הגוים. ר' יעקב צמח ידע שמכיון שהתחילו לפרסם את הדברים בדפוס כל אמצעי הזהירות יהיו לשוא, ולא מצא עצה אחרת לבטל עצת המסיתים אלא הצעת תורת האר"י באופן כזה שאי אפשר יהיה "להכשל בה" לדעתו.

העד השני הוא ר' חיים ויטאל, ראש המדברים בקבלת האר"י. אנו גובים עדותו מפי שני חלומות מעניינים: (31)

"שנת השל"ט (1579) כשהייתי בירושלים בא אלי גוי אחד בנאי ואמר לי חלמתי בזו הלילה שמכותל הבית הזה שאתה דר בה היה יוצא מעין מים חיים ומשקה לכל העולם ואפילו לגוים" (32).

סס"ז י"ב לכסלו (1606), ליל ג' שככבו מאדים ומלאכו סמאל, והיה בפרשת וישלח שבה מלחמת סמאל עם יעקב וענין אלופי עשו כמשאול אלוף מגדיאל זו רומי, גם ההפטרה של חזון עובדיה, וארא בחלומי הר גדול וגבוה מאד, והוא צור החלמיש והיה חצוב וישר מן ד' רוחותיו כדמות ד' כתלים של חומה א' מרובעת, ואעלה על החומה המזרחית מצד קרן דרומי מזרחי, ואשאל מה היא העיר הזו ויאמרו לו זו היא נינוה, ואח"כ היו אומרים לי זו היא רומי הרשעה. אמר הכותב חיים זכור כי כן תמצא בספר זרובבל של כתיבת יד. וארא מצד פנים של כותל מזרחי היה שם תקועה יתד א' ארוכה מאד ובולטת לצד בתי העיר, ומקומה היה במחצית גובה הכותל ממש. וחרב א' הפוכה חודה למטה נעוצה ביתד, ובית יד שלה היה למעלה בראש הכותל, כי שיעור אורך החרב היה כשיעור אורך גובה מחצית הכותל. ויאמרו לי, הנה זו החרב נעוצה בזו היתד מיום שנברא העולם עד היום הזה, ושום אדם לא נגע בה מעולם. ואסתכל בה וארא והנה היא חרב נחושה שאין כמוה, וחזתכת

(29) עיי' "ארי נוהם", הוצ' פירשט, פרק אחרון, עמ' 79-80.
 (30) ב"גובלות חכמה", בסיליאה שצ"א (הו"ר), בהקדמת הספר, דף ג (בלי סימן הדיף), ע"א מובא מכתב בעל השלייה.

(31) אני מעתיק את "חלומות" מ"ספר החזיונות" בכת"י שבספריית HUC. כתיב"י הוא כנראה כתב ידו של המחבר (ר' חיים ויטאל) עצמו שראה התידי"א (עיי' שם הגדולים, ערך "חיים ויטאל").

(32) זהו ה"חלום" הראשון ברשימת "חלומות זולתי". גם החלום השני מסיים "ומכותל דרומי יוצא לחוץ מעין מים חיים ומשקה לכל העולם אפי' לגוים".

כל מיני ברזל כאילו הם קש יבש, ולה ד' פיפיות מן ד' צדדיה, ובראש החרב בקצה חודה היה כעין פה אחד של נחש ממש והיו אומרים שכל מי שהחרב הזה תגע בו אין לו תקומה כלל. ואחשוב בלבי אולי כ"כ אורך הזמן מבריאת עולם עד עתה עלתה חלודה לזו החרב, ואסתכל בה שהיתה חדשה ממש ואקחנה לידי, ויגידו לקיסר רומי, הנה אותה החרב ששום איש לא נגע בה מעולם, הלא היא ביד איש יהודי אחד, ויצו המלך לבקש אותי ולהרגני. ובהיותי עדיין שם למעלה על החומה זרקתי החרב מידי אל תוך העיר, ותנעוץ חודה למטה בקרקע חצר א' מחצרי העיר, ואברח ואחבא במערה א' אשר ברומי, ובה שוכנים אנשים עניים, ואהיה מתחבא שם עד שעת מנחה של יום שבת, ואז יצאתי ויפגעו בי אנשי הקיסר ויוליכונו לפניו ויצו הוציאו כל איש מעלי, ואשאר אני והוא לבדינו, אמרתי לו, על מה זה אתה מבקש להרגני, והנה כולכם תועים בדתיכם כמו העורים, כי הנה אין תורת אמת רק תורת משה לבדה ואין זולתה אמת. ויאמר לי, הנה לפי שידעתי כל זה לכן שלחתי לבקשך, לפי שידעתי כי אין נבון וחכם כמותך בחכמת האמת, ורוצה אני שתודיעני סודות התורה וקצת שמות השי"ת אלהיכם, כי כבר אני מכיר את האמת, לכן אל תירא ממה ששלחתי אחריך, כי אני אוהבך באמת. אז הודעתיו מעט מזיו החכמה"³³).

לא נעלם ממני ש"חלומות שוא ידברו", ובכל זאת עד כמה שהדבר נוגע להמתהווה בעולם הקבלה בתחילת המאה הי"ז נאמנים עלי חלומותיו של ר' חיים ויטאל ממאה עדים חיצוניים. כי מתקבל על הדעת שבשעה שבא ויטאל לרשום את חלומותיו, להלבישם צורה כליכך בולטת ושקופה כזו שקראנו למעלה, הפכם, מבלי משים, לראי המציאות. ועל אחת כמה וכמה שאנו יכולים לסמוך על חלומותיו כשהם באים לקיים עדות חיצונית.

זהו המצע הכללי להשערותי, המורכב מתעודות, בנות תעודות, רמזים ו"חלומות". לא נכחד ממני שכל אלה אינן הוכחות חותכות העומדות בפני אמת-הבניין של המדע הקפדני הקיים על הדרישות של "חפישו בספר" ו"בפירוש איתמר". הרבה מ"שיקול הדעת" ומ"סיגי הדמיון" נטפל לחומר העובדתי, ושולל ממני את יפוי-הכח לדרוש מאת החוקרים, "לקבל את דעתי-השערתי". אבל אני מקווה שלכל הפחות עלה בידי להראות שהשערתי לא על קרקע בתולה צמחה, כי אינה עומדת בניגוד "לכל מה שאנו יודעים" על היחס של הכנסייה (קרי: המסיתים) לקבלה, וכי יש לה אסמכתות, ולו גם בלתי מכריעות, בעובדות ובכתב, — והרי היא פרושה ומוצעת לפני החוקרים, וכל אחד ואחד יחליט אם לרחק ואם לקרב.

(33) "חזיונות", דף לט, ע"א, סימן ל"ו.

יום ליום

(תמונות-הווי ממדינת ישראל)

מאת מרדכי עובדיהו

ה"רצועה" והחגורה

כמונית היוצאת אישם דרומה, מודיע הנהג לנוסעים:
— רבותי, לרגל התייקרות הדלק, עולה הנסיעה עוד עשרה גרוש...
אני מודיע זאת לפני הנסיעה, כדי למנוע אי-הבנות אחרי-כן...
— שוב משלמים בעד "מיבצע-סיני" — אמר אחד הנוסעים, ספק
בבדיחותא ספק ברצינות.
— כן, משלמים בעד "מיבצע-סיני", שגם אנכי השתתפתי בו — אמר
הנהג אמירה כבושה.
— ובכן, בסדר גמור — נעשה עוד שני חורים בחגורה ונהדק אותה
הדק היטב — השיב הנוסע והוסיף — מוטב להדק את החגורה מאשר תהדק
אותנו "הרצועה" —
והכל הסכימו פה אחד.

סוס ופרד

סוס ופרד מישראל תעו לפני זמן-מה בדרכם — סוף-סוף הטעות אינה
זכותם הייחודית של הולכי-על-שתים — וחצו את גבול הירדן.
מקץ שבועיים הוחזרו השנים למקומותיהם.
ההחזרה נעשתה במעמד רשמי של נציגי ישראל עם נציגי ירדן. אגב
זאת שילמו נציגי ישראל למארחי הבהמות שמעבר לגבול את דמי כלכלתן
במשך שבועיים.
מסתבר שהסוס והפרד הם בעצם יוצאי שני ישובים נפרדים הסמוכים
לגבול. אך נראה, כי בדרך לא-בהמית כלל נודמנו יחדיו למסע-ההרפתקאות הלזה
(שאלה מעניינת, אגב, מי משניהם היה דוֹן-קישוט, ומי — סאָנשוֹ-פאָנשו —
ואולי, כנאות ליוצאי ישראל, שימשו השנים בגילגול נשמותיהם של יוצאי-
חלצינו, מיודעינו הנלבבים — ר' בנימין זר' סנדריל של מנדלי מוכר-ספרים
אהובנו? ...)
והנה, שלא כבימיהם האודיסיאיים-האידיליים של איש-למנשא ואיש-

בטלון, הרי נוכח הרפתקאות-האימים הצפויות בעולמנו המסוכסך לדון-קישוטים הטועים בדרכם וחוצים לתומם גבולות לא-להם, יש לראות משום חידוש האודי-סיאה האידילית במסע-ההרפתקאות הרומנטי, שביצעו בגבולנו שני בעלי-חיים, סוס ופרד, הנאהבים והנעימים אשר בצאתם ובבואם לא נפרדו...

אב מוצא בנו

עולה חדש מאירופה הגיע לבית קרובו בלב תל-אביב.
 בוקר אחד נכנס הביתה חלבן „תנובה“, ובניה-הבית קראו לו בשמו —
 שצקי. למשמע השם הסתכל העולה בחלבן ומשהו מוכר מאד קם לעיניו —
 — סלח לי, אדוני — פנה לחלבן — האם לא היה לך בעיר ק. בפולין
 איזה אח צעיר או קרוב אחר? — אתם כליכך דומים...
 — בעיר ק. ? כן! זאת עיר מולדתי, אבל לא נשאר לי שום אח וקרוב.
 את כולם הרגו הנאצים...
 — בכל זאת — המשיך העולה בעקשנות — יודע אתה, יש לי חבר
 צעיר בשם זה, והוא כליכך דומה לך... מכל המשפחה שנרצחה הוא היחידי
 ניצל בנס...

— ניצל בנס?... תגיד נא לי, בן כמה הוא בערך? מה שמו?...
 — כבן עשרים וכמה, שמו — משה...
 — הוי, משה'לי!... ב נ י!... — נתמלטה צעקה מפני החלבן ונתעלף.
 לאחר זיהוי פרטים ופרטי-פרטים נתגלתה דראמה מרעידה מימי תשואה:
 פצוע הצליח האב להימלט מבורות הירוים היערה לפארטיזאנים, אולם
 ילדו הרך, שנפצע קל, נאסף למשפחה נוצרית וגדל שם כאחד מבני הבית.
 במשטר החדש הגיע לעמדה רמה, מבלי לדעת מקור מחצבתו.
 והנה רצה הגורל ונשא לאשה נערה יהודיה, ומאז, כמו מתהום עלה בו
 זכר עברו. במשיכה מסתורית התחקה על שרשי מוצאו ונתגלתה לו הטרגדיה
 של משפחתו הרצוחה. מאז התקרב לעמו, ובצאת חברו לישראל, הבהבה בו
 תקוה קלושה שמא יימצא בארץ-אבות שריד ממשפחתו.
 אחרי הגילוי המרעיש התקשר האב המאושר עם הגורמים המתאימים,
 ומקווים שבקרוב ישוב הבן האובד לזרועות אביו...

משאלתו של בן-„מלך“

ברעש גדול מתפרצים ילדי בית-הספר החוצה, בתום הלימודים.
 תלמידי כיתה ד' מתגודדים סביב נער בהיר-עינים, עולה חדש, הממלמל
 בקושי כמה מלים בעברית.
 בסבלנות ובהבנה מנסים אליו הילדים דברים, בהעויות ובתנועות-ידיים.
 ודוקא הנער התימני, צחור-השיניים, הפליא למצוא שפה משותפת עם התלמיד
 החדש, והפך מהרה תורגמן בינו ובין יתר הנערים.

— מה שמך? — ומהו השיר ששרתם בצאתם מבית-הספר? — נסיתי לקשור שיחה עם המתורגמן המצליח.
 — שמי ר ח מ י ם, והשיר ששרנו הוא "שיר-העבודה" של ביאליק — ענני על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.
 עתה נמשכתי ליתר היכרות עם הנער החביב.
 — ומה עושה אביך?
 — אבא שלי הוא מ ל ך — ענה הנער וקולו לבש גאות — הוא מלך ה"פּאָלאָפּל" (מאכל מזרחי הנמכר הרבה בחוצות הארץ)...
 — הו, מלך — יפה, יפה — ומה אתה רוצה להיות כשתגדל, גם כן מלך?
 ואולי קצין או טייס? — ביקשתי לגלות "מבינות" לנפשו של הנער.
 — לא, אדוני — לא מלך ולא קצין ולא טייס. אני רוצה להיות ד י י ג.
 אני כל-כך אוהב לשוט בסירה ולהביא שלל מן הים...

יהודי חם בקוטב הצפוני

רופא קופת-חולים שחזר מכינוס רפואי בינלאומי, מספר:
 בכינוס השתתפו נציגי ארצות רבות, ממזרח וממערב, נציגות גדולה באה מארצות ערב.

והנה — תופעה מעניינת: הרופאים הערבים והמצרים בתוכם, קיימו אתנו, שני הרופאים המייצגים את מדינת ישראל, באורח אישי יחסי כבוד וידידות, ואולם משאך נודמנו אתנו בצותא גדולה יותר — מיד הפגינו התנכרות, סירבו להצטלם אתנו וכו'.

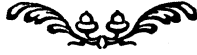
הכינוס כלל גם סיור רפואי מקיף. בין השאר הגענו לנארוויק אשר בקוטב הצפוני. שם ביקרנו ב"סולאריום", מכון להקרנת המונים בקרני השמש המלאכותית — הקווארץ. וכל זאת — מתשש לנזק בריאות הרבים, עקב מחסור בקרני האולטרא-סגול בחבל הצפון, שכשלושה חדשים הוא שרוי בלא אורה של חמה.

והנה יום אחד הודיעוני במלון, כי אדון פלוני טילפן אלי. עודני תוהה היתכן שנתגלגל מכר שלי לצפון של עולם, אצתי לרכבת לשוב ארצה, ובעלותי לקרון התייצב לפני אדם כבעל הקריאה הטלפונית.

נתברר שהוא יליד נורבגיה, היהודי היחידי שניצל בשעתו מן החיסול הנאצי של יהודי המקום. הוא בעל נכסים ובעל עמדה מכובדת — חבר מועצת העיר.

כיצד הגיע אלי? הסכם ג'נטלמני לו עם שירותי המודיעין והמלונות, כי יהודי לו על כל אורח מישראל הבא לגבולם, למען יוכל לקיים מצוות הכנסת-אורחים באחים מציון...

— חבל שאחרתי הפעם — אמר — וחיבוקו של היהודי, השריד היחידי, הביא ללבי גל של חום בקוטב הצפוני הקר...

מוטיבים של וְלֹא וְהִיטְמַן בְּמַחֲרֹרֹת הַרְמַב"ם וּבְן-גִבְרִיּוֹל

(מתוך הסדרה: „סמוכים“)

מאת א. שאולי

במאמרו המצוין על „קוייסוד בשירת וולט ווהיטמן“ הראה ש. הלקין, על הרגשת ווהיטמן את ה„אלמות“ שבהויה. „תחושת האחדות האיננטית יבהויה, מקרבת אותו אל אנשי המסתורין אשר מעולם“. גם שאר המבקרים האמריקאים והאירופאים שפירשו את יצירתו של „משורר הדימוקראטיה“ הגדול, עמדו על אחת הסגולות החשובות ביותר שבמערכי־נפשו של אותו משורר הפנטאיזם היינקי. כחו הפיוטי של משורר ה„אי הארוך“ הוא בהרגשה החיה, היציבה, התדירה של רחבת היקום אשר אין לה גבולין. אין לך משורר אשר תמלאנו תחושת אינסופיותם האסטרונומית של הזמן והמקום כוהיטמן. הוא חש ותפס עצמו „רק נקודה, רק פרודה במדבר העולם הצף“.

„רק חלקים הם, כל דבר אינו כי אם חלק. הרחק־ראות ככל שתרחיק, / ועדיין חלל לאין גבול מחוצה לך, / אין שום הפסק ואי אפשר שיהיה הפסק עולמית. / אילו אני, אתה. העולמות וכל שתחתיהם או על פניהם חוזרים ברגע זה ונעשים ציץ חוריון, לא היה זה משנה ולא כלום. — — “

כללות השוויון, כללות הזהות של תבל רבה, נטעו והרחיבו בנפשו את הרגש שאין רע מוחלט ואין הפסד ביקום. לימים הביע ווהיטמן את תמצית השקפתו בתתו פסוקיו הידועים „בנדודי מחשבתי (לאחר קריאה בהגל)“ את הנוסחה האופטימית המתרוננת:

„בנדודי מחשבתי על פני העולם ראיתי והנה המעט אשר הוא הטוב
אין דרכו לקראת האלמות, / וכלל הכל העצום, אשר לו יקרא „רע“, ראיתו אין
לדרכו לבעבור התמוגג, העלם ומות“. ועוד: „אני עושה את השיר מן הרע
אף הוא, אני עושה וכך לחלק זה אף הוא; אני עצמי, רע אני כה באותה מדה, —
אני אומר: למעשה אין רע במציאות. — — “¹

(1) תרגום ש. הלקין.

משהו משל תפיסה זו אנו מוצאים בדברי רבנו משה בן מיימון. בשיטת הרמב"ם על אחדות החיים בא לידי ביטוי האופטימיזם של "מורה הנבוכים", אותה התפיסה של האחדות האינסופית של היקום, שהובילה אותו לכפור במציאות הרע שבעולם ושבאדם מיסודו. אכן, מקבילות רבי-ענין לעמדתו של ווהיטמן במשנת הרמב"ם. ודאי שאין כאן השפעה מיוחדת של היהדות, אף שאין להתעלם מהשפעת התנ"ך, אולם מתוך חרוזי ווהיטמן ודבר המורה הגדול, אשר נביא להלן, אנו רואים איך שנפגשו בשטח תפיסה פאנטאסטית-קוסמית זו. ידועה תשובת הרמב"ם המפורסמת שהשפיעה גם על הפילוסוף הגרמני לייבניץ (המצטט דברי הרמב"ם בספרו "תיאודיקי"). אם מסתכלים במציאות כולה כאחדות אין מקום לרע. ערך מועט לאדם לגבי העולם השמימי הנשגב, העצום. החכמה האלהית — לדעת הרמב"ם — מעוניינת במין ולא באיש. אין ההויה המינית אפשרית בלא מוות ולכן אין המוות רע. בחלק ב' מתוכתח "מורה" נגד "אותם האומרים שרעות העולם הם יותר מהטובות". תשובתו: "שזה בא להם מצד שלא יבחנו את המציאות רק באיש אחד לבדו, ויחשוב כל סכל כי המציאות כולו היה אך בעבורו, וכשיגיע עניינו בחילוף מה שירצה, יגזור שהמציאות כולו רע... ואולם מין האדם הוא הקטן שבו בערך המציאות... ולולא זה ההפסד האישי לא תהיה נמשכת ההויה המינית. ואמת הדבר שאמר גאלינוס, לא תיחל נפשך בשקר שיהיה אפשר שיהיה מדם הנדה ושכבת זרע בעל חי שלא ימות ושלא יכאב... ועוד כי השמש, מלכת השמים, עם המון כוכביה הסובבים אותה, הם כאין וכאפס נגד המון שמשים רבים אלפים ורבות המפוזרים במרחק, אשר לא ישוער ולא נשיגם רק כנצוצות דקות... עד שלפי זה נוכל לומר, שגם אם יבוא עת שהשמש והירח וכל המון כוכבים יוכלו ויופסדו עם כל יושביהם, לא יהיה זה עול ורע החלטי, ואין זה רע בערך המציאות הכללי, אשר השמש רק כאיש אחד נגד כלל המין לנגדם".

והלא גם אותו "משורר המילארדים" ראה בכל רק חליפת דברים של חומרים. ווהיטמן כותב: "אני מאמין שהרגבים התחוחים היו יהיו לאוהבים ולמאורות". גם בשירי האהבה הרבים מאוד, שב"עלי עשב" נתייחד להם המחזור "בי אדם", מופעת לא אשה אחת זו ויחידה, אלא כלל האשה, שבה הוא רואה קודם כל את ירכיה הולדניות, את "מקוה הלידה". דוגמה לדברי הרמב"ם המביא את דברי גאלינוס על ההויה המינית. "מתוך האוקינוס הנגלל, מתוך ההמון, טפה באה אלי חרש, / לואטה, אהבתיך, עוד מעט ואמות!"

ווהיטמן סוף-סוף משורר היה ולא תיאולוג. נביא דוגמא לרעיונות שיתופיים בין המשורר האמריקאני לבין רבי שלמה הספרדי, בן גבירול.

מעל לצורות המוסכמות של השיר החילוני ומעל לאפיקים המסורתיים

של הפיוט הדתי נשבה רוחו האינדיבידואלית של בן גבירול והזרימה נהר גבה-גלים מיוחד במינו.

והיטמן האמין כי העולם הוא המשכו שלו. הוא ביטא את מלוא ההיקף אשר לנפשו לעצמה: „איני נכלל כל-כולי בין הנעלים והמגבעת“... „חכמה אינה נבחנת לאחרונה כאסכולות, / חכמה אינה מתנחלת ממי שיש לו למי שאין לו. / חכמה מן הנשמה היא, אין לה מופת היא עצמה מופת לה; והנשמה אינה יתירה מן הגוף, והגוף אינו יתר מן הנשמה.“ עוד: „הלידות החדשות הביא לנו עושר וריבוי; לידות חדשות תהיינה מביאות לנו עושר וריבוי“.

מוטיבי שירה אלו בולטים כשאתה מעמידם כנגד שורותיו של בן גבירול: „והשנים יקומון מחדשים, / והימים יקומון מחלקים — — / ואם אתה בראש אנשי לבבות, / דלה מלב אנוש מים עמוקים.“ ועוד: „אני הבן אשר טרם יילד / לבבו כמו בן השמונים, וגוי יהלך על האדמה, ונפשי תתהלך על העננים“.

ועוד הגדרה אחת לקירבה יתירה בין המשורר העברי הספרדי לבין וואלט והיטמן האמריקאי — הרגישות שרחש למולדתו — ובאמצעותה לכל העולם, לכל המין האנושי, — היה חלק אמיתי של הלירי, האנושי שלו. מכאן ריבוי הדגשת ה„אני“ שבשיריו. „אני רואה“, „אני שומע“, „אני“, „אני“.

גם אהבת „אני“ של בן גבירול שיעזרה כאהבת השירה שלו והחכמה שלו. לעולם הוא מטפל בנפשו או בחכמתו. „אני השר והשיר לי לעבד“ — אומר משורר „תקופת הזהב“, ובגאות בו ההכרה העצמית אומר הוא, כשקספיר, אשר אמר דורות אחריו, כי שירו חזק „מאנדרטות מזהבות“, וכווהיטמן „שהוא ראש וראשון לספרות גאה וכבירת רוח“ (אמרסון).

שר בן גבירול: „ובו ארום ואנשא עלי-כל מתי דורי ועל כל הזמנים, ואתגבר בשירתי ואחבוש פני שונאי לעולם במטמונים“. וגם בוואלט והיטמן, אשר ספג הרבה פסוקי-רעל ממבקרי זמנו, וידע כי נצח שירתו אינה תלויה בזדונם ובחסדם של המבקרים, ידע גם שלמה —

„וים גדול יחשב שלמה

אבל לא יעמוד על הבקרים“.

אין כוונתי במרמוז על נקודת-מגע אלו להעתיק את המשורר הגדול האמריקאי מאקלימו הרוחני אל אקלים שאינו שלו. נגעתי רק באילו קוים של נדודי מחשבה ושירה והחוקר יחקור.

וְיִרְוּשָׁאִים עִירָךְ...

מאת יעקב טארקובינעמני

(מתוך הסריה „פגישות“)

לפתע ומכל העברים השתערה סופת שלג על פאריס ומיד צללה „עיר האורות“ במערבולת צחורה ומסנוורת.

קפאו נחשולי הליזות שבבולווארים הגדולים, נדמה המית הצהלה בסימטאות מונטרטר וארהות הסטודנטים ברובע הלאטיני חדול חדלו. ממחבואי במבוא צר ואפל על יד ככר וואנדום, האזנתי ליליל הסופה ורטנתי לעצמי: „שד משחת! ב,מזיק-אוויר כזה גם עם אור הבוקר לא אניע הביתה“.

מחשבה זו המריצתני לזוז ממקלטי, אולם רק יצאתי ממנו, והסופה אחזתני, טלטלתני, הממתני והחבטני בדבר-מה מוצק, כששבה אלי רוחי, מצאתי את עצמי חובק פנס על יד איזה מסדרון חשוך.

נכנסתי למסדרון ושאפתי רוח. פתאום הרגשתי במגע-ידי, הזדעזעתי אולם הבלגתי על פחדי. לפני עמד בר-נש הדור בלבושו ופניו משוחים בחיוכים ובגיחוכים. פתח הטרזן ואמר:

— ובכן, ידידי! האם לא טוב היה בערב קר כזה להימצא בחברה חמה ועליזה?

לא הספקתי להשיב דבר והטרזן המשיך:

— אילו הלך עמי למקום שברצוני להובילו מחבטחני שלא היה מצטער על כך כלל וכלל!

עמדתי נעול פה אולם פיו של „שכני“ לא חדל מלהעניקני הבטחות חמות ומגרות. עברה שעה קלה ונמאס לי להימצא במחיצתו של טיפוס זה ויצאתי מהמסדרון, הטרזן אחרי, שנינו לא הספקנו לצעוד אפילו שני צעדים והמערבולת השלגית דחפתנו שוב אל המסדרון.

— הכל בידי שמים ומשם כנראה מעכבים בעדנו. — העיר הטרזן בשוב רוחו אליו.

הערה זו היתה טבועה בה אמונה בגורל ואף דיבורו הצרפתי שהיה בו

משום חיתוך־דיבור מזרחי אילצוני לחקור את הטרזן אם איננו בן־מזרח והוא ענני :

— אמנם כן, אדוני, האם גם כבודו בן־מזרח הנהו?

— כן, הנני יהודי.

— יהודי! — התפרץ הטרזן בהתלהבות — ואני יהודי מאלושיר הנני.

פתאום הנמיך קולו והוסיף בעצב :

— יהודי הנני, אולם „בעוונותינו“ מוכרח לעבוד „עבודה זרה“ זו.

הוא ניצב מחריש רגע ואחר שאלני : — וכבודו מאיזה מקום?

— מירושלים — עניתיו.

— מירושלים! — קרא הבחור בהתפעלות עצומה ומיד הערה עלי

חשרת שאלות : — ואת כותל המערבי ראה כבודו? ההיה כבודו גם על יד

קבר רחל אמנו? הביקר בקרן הקימת? המדבר כבודו גם בלשון הקודש.

לשמע תשובתי החיובית, התרגש הבחור, נשק לשתי אצבעותיו (הבוהן

והאצבע) וקרא :

— יה אומה! יה אומה! (הוי אמא! הוי אמא!)

לאחר שנסוגונו יותר לפנים הפרודור שאלני הטרזן לשמי, עניתיו „יעקב“.

— ושמי אברהם — העיר הבחור בשמחה וקולו התחיל להסתלסל באיזה

מין לחן מזרחי ערב :

אברהם יצחק ויעקב

ישלח להם ד' ברכה לרב

ויהא שמם זכור לטוב

מסתלסל קולו של אברהם ולצליליו התחילו להצטלצל בלבי ענבלי

הגעגועים לציון. פתאום היתה בי יד הדמיון. רגע ונגולה יריעת הסער וכל

היקום התעדה בשלמת ירק רקומה בוהרי פו השמש, על גבעה אפודת דקלים

תמירים יושב לו בן־אדם אחד הדומה כלו לטרזן זה שעל ידי ופיו כאותו המעין

ישוקק וירונן :

שרה רבקה לאה ורחל

אמהות קדושות לעם ישראל

מתי יבוא לציון הגואל?

מתי תבוא לתשועה לעם־אל?

מפעעים געגועים טמירים בקיפולי הסלסולים. עומד זו אברהם מאלושיר

העיר והנהו כלו מוזכך ושתי עיניו כשתי שמשות זורחות במאפלות המסדרון.

פתאום הסתפג קולו תחנונים והוא התחיל :

„ולירושלים עירך ברחמים תשוב, ותשכון בתוכה כאשר דברת...“

וראה זה פלא, בר־נש זה שרק לפני רגעים מספר היה כה זר לי וכה לורא, פתאום נשתרש עמוק בלבי, לפתע נבע בקרבי איזה מין מאווי אדיר להביע על ידי משהו את חיבתי אליו, נצנץ בי רעיון משונה, אמרתי, אלך עמו למקום פרנסתו, אשלם את אשר אשלם, הוא יקבל את דמי סרסורו ואני אסתלק משם. פניתי אל אברהם ואמרתי לו:

— שמעני אברהם, אולי תובילני לאותו מקום שהזכרת מקודם!

— מה אמר כבודו? — קרא־גער אברהם — מה אמר? שאני אובילו לאותו מקום טומאה, אותו שבא מירושלים עיר הקודש? ולו נתנו את כל מטמוני קורח, ואילו הטילו בי את כל מכאובי איוב, ולו ירקו בפני והילקו אותי מצאת השמש עד בואה, לא הייתי מובילו למקום־פגולים ההוא, לא, חביבי, לא ולא!

וכאיש שקשה לו להיפרד מאוצר חמודותיו שוב פתח אברהם בניגונו הכוסף: „ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברתי...“ עבר רגע ובאותו ערוץ התפלה שפלח ופלס ריטונו של אברהם התחיל לקלוח ולזרום אף קולי ובהתמזג שני הקולות בחלל המסדרון האפל אף צריחתה של הסופה האיומה לא היתה יכולה להתגבר עליהם ולהשתיקם.

בְּאַסְפֵּקְלֵרִיָּה זְעִירָה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

ב"עם וספר" (חוב' ניסן) מתפרסם מאמר מאת מיכאל גלבוש בשם "הגולה כעקרין יסודי בחינוכנו בישראל ובתפוצות". הרעיון העיקרי, על שני חלקיו, מרומז בכותרת. אך ניתן למחבר לדבר בלשונו: "גם כאן, במכורה העצמאית מן ההכרח לנטוע בלב הדור הצעיר אהבה רבה וידיעה מקיפה ועמוקה לכל קלחי האומה בפזורה, אהבה—הגובלת בהודות נפשית מוחלטת, ללא ביטול וטינה על שהותם בנכר, וידיעה נאמנה על אורח חייהם, מצוקותיהם ושאיפותיהם של אחיהם בתפוצות — בהתאם למטרה העליונה ביותר בשעה זו — המשך קיומה של האומה האחדה, הכי והתם כאחד. — יתר על כן: נדמה כי ידיעת הגלויות וטיפוח הקשר ההדדי — צריך לחייב לא רק את החינוך בישראל, כי אם גם את התפוצות עצמן, כלומר, התודעות הגלויות זו לזו להכרה משותפת ולפיתוח הוקרה והערכה ואף לסיוע ועזרה הדדית במקרים של צורך — על מנת להיות גשר וקשר של הרוח והלב' לא רק בין, הכי להתם, אלא גם בין, התם להתם' ובכל אתר ואתר."

*

בחול המועד פסח התקיים בתל-אביב כינוס סופרים, שבמרכזו עמדו הרצאותיהם של המשורר ש. שלום והמספר משה שמיר. הראשון הירצה על הנושא: "שירתנו לאן?"

ב"מאזנים" (חוב' ניסן) תוהה דוד פאיאנס על סוגיה ישנה־נושנה: "מה בין שירה לפרוזה". אמנם, קשה לחדש בסוגיה זו, אבל בהמשך הרצאתו מעביר הכותב את גקורת תהייתו לנושא חדש: מה עתידות נכוננו לה לשירה בדורנו, שבו גוברים השכל וההכרה ותש כוחו של הדמיון? "האין סכנה צפויה לכל הדורות הבאים שיחולדו גדולים, ומבוגרים, כלומר שתחסרנה להם מלכתחילה כל התכונות הנפשיות הנפלאות, המכשירות את האדם ליצירת שירה ולקליטת שירה? האין סכנה שהגיתוח המדעי וההתיקות על שרשי הדברים, שהם ממידתם של הדורות האחרונים, יטלו מן הדברים ומן התופעות אותו טעם, בראשית?"

אלה החווים חזות קשה לשירה העובדות מסייעות אותם: משבר חמור עובר כעת על השירה בכלל ועל השירה העברית בפרט; אף קוראי שירה בימינו פותחים והולכים. ואף־על־פי־כן — "לא תמות בת השיר", כמאמר המשורר. ואין זה ענין לאמונה בלבד. "ההתפתחות העצומה של הטכניקה, גילויי חדשות ונצורות במדע ובחיים, יולידו שוב בקרב האדם רגשי התפעלות, יגבירו את דמיונו ויצמיחו לו כנפים חדשות. ובכל מקום שאתה מוצא התפעלות ותהייה, מעוף דמיון ולהט רגש, שם אתה מוצא את השירה מגברת חיילים, פורשת כנפים."

*

יכול הוא להיות עמוק ואיתן כאחרים, הת-
עוררות היחס ההיסטורי אל עבר האומה
המתבטאת בכל כך הרבה דרכים גלויות
ונסתרות, בשיגשוג הארכיאולוגיה, בהתפש-
טות מדעי הרוח המשחים, בהפצת לימודי
דברי הימים בקרב כל תוגי הציבור — אלה
הם רק קצת סימנים מהרבה לכך שאנו
עומדים בתוך תוכה של תקופת רינסנס
כבירה".

*

בעריכת א. מ. הברמן הופיעה החוברת
הראשונה של "מגילת ספר" (אביב תשי"ז),
רבעון על המתרחש בעולם הספר העברי.
מה תעודתה של במה חדשה זו? על כך
ניסה להשיב העורך ב"ראשית דבר":
„מגילת הספר" אינה באה כדי לדחוק את
שאר כתבי העת המוקדשים לספר, אינה
מיועדת להתחרות בהם ואף אינה באה כדי
להוסיף עליהם סתם עוד ריבעון. כוננת
המערכת היא, להכריז על הספר העברי
המשובח והמעניין ולרשום את הספרים
הראויים לרישום, כדי לעורר עליהם את
הקורא ואת המעיין בכל מקום שהוא" וכי.
אך הן זוהי בלי ספק גם „כוננת המערכת"
של כל אחד מ"שאר כתבי העת המוקדשים
לספר". ואם כן, מה באה „מגילת הספר"
לחדש ומה צידוק יש לצעם הופעתה? לשאלה
זו אין אנו מוצאים תשובה, לא בדברי
העורך ולא בחומר שנתפרסם בחוברת א'.

*

ב"הידים", בטאון הקיבוץ הארצי השומר
הצעיר (חוב' ניסן), מייחד משה זילברטל
את דיבורו על מעמדו של האיש בקיבוץ,
על היאבקותו עם עצמו ועם סביבתו, שטרם
למדה להעריכו כראוי לו. המחבר תובע מן
הקיבוץ, לטובתו הוא, להכיר בזכויותיו
המיוחדות של איש הרוח ולהקל עליו ככל
האפשר. „אנו לא נצליח להתקדם ולרכו
סביבתנו מחנה גדול להגשמה קיבוצית אם לא
נדע לחדש ולהגביר את מתח החיים הרעיו-
ניים ואת קשת הגוונים של החיים החברתיים-
תרבותיים של קיבוצינו. בתחום זה יש

הרצאתו נתחלקה לגי פרקים: א) המצב
בשירת העולם; ב) מצב שירתנו ב"10—15
השנים האחרונות; ג) מה הוא הרצוי בשיר
תנו. המשורר אינו מרוצה מן היש ותובע
לשנותו („דבר", כ"ה ניסן):

„השירה אינה חיקוי, כדעת הראשונים,
ואיננה ביטוי, כדעת האחרונים, אלא השירה
היא ציווי — צו עליון של אדם עלי אדמות,
בשורת לב העולם, מצפון העולם, שאין
לשום, אינם' ולשום טוטאליזם שליטה עליהם.
שירה אשר אל כל אשר ישלחנה הקול
הדובר אליה תלך, ואת כל אשר יגיד הציווי
היא תשיר בלי שום גדרים מלאכותיים, בלי
שום איסטניסות מצטעצעת, בלי שום עצימת
עיניים אסתיתית מגונדרת. שירה שרק היחיד
יכול לשיר אותה מלבו, מתהום לבו; והיות
ולב כל יחיד טבוע בלב העולם, הרי שירת
כל היחידים השרים לנפשם תצטרף מאליה
למקהלה של שירת העולם. שירת האמת
האחת והגדולה הפועמת בלב העולם, ולא
אמיתות אמיתות קטנות ונשברות. והאמת
האחת והגדולה הפועמת בלב העולם היא
אמת הכיסופים אל מה שלמעלה מזה, היא
בשורת גאולה".

*

משה שמיר הקדיש את הרצאתו לנושא:
„ספרותנו בעליה או בירידה?" בעיקרי דבריו
עמד על ייחודה של ספרותנו הצעירה, על
שגותה ביחס למשמרות שקדמו לה. בין
השאר אמר („על המשמר", כ"ה ניסן):

„הגשר המוצע על ידי הספרות הצעירה
להיותו נטוי בניינו לבין עברנו הגדול
אינו דומה בשום פנים ואופן לגשרים, או
לקשרים הנטויים בו מאז ומתמיד. אבד לנו
קשר החחייה הדתית, המיטאפיזית, אל מו-
רשת עצמו. תחתיו אנו מייצבים קשר
היסטורי. כל אותם דברים נפלאים שהיו
לגבי קודמינו נתחי חיים, גופי חחיות,
עיקרי עולם — הריהם לגבינו היסטוריה,
וערכם ערך של מורשת היסטורית בלבד.
התעוררות החוש ההיסטורי, שהוא דבר שונה
לחלוטין מכל חוש אחר לגבי העבר, אף כי

על סף יום העצמאות או חייבים בחשך בון הנפש: מה הם ההישגים שהשגנו ומה הן התקלות שגרמנו. המאזן חיובי בעיקרו. יבואו עמים ויתבוננו מה פעל גוי קטן, המוקף אויבים מבקשי נפשו, במשך תשע שנים בלבד. אולם אל נתעלם מן הצללים. דווקא בתחום עצמאותנו הרוחנית עדיין רב החסר. טוען ברוך קרוא ("הבוקר", ב' אייר): "חייך כי יכנס לקולנוע בישראל לא ישמע צליל עברי. — כי יכנס לקונצרט לא ישמע מנגינה יהודית." כי ילך לתיאטרון יראה ברוב המקרים מחזה מתורגם. רוב חלונות הראווה של חנויות הספרים מלאים ספרי לעז והוא הדין בקיוסקים לעתונים. שלא לדבר על השיחה ברחוב בין מבוגרים, שהיא במקרה הטוב ביותר בלולה לועזית או אידיש, עסיסית". הדברים טעונים תיקון וניתנים לתיקון. נחשב דרכינו ונדאג גם למדיניות תרבותית, ובין השאר —

יש לתת את הדעת על קביעת אידיאל ההשכלה. מה צריך כל יהודי לדעת ממה שקוראים יהדות, מהו המינימום. בלי מינימום כזה אין הלשון לשון ואין התרבות תרבות. אין בזה משום כפייה דתית כלל. מדובר לא על קיום מצוות אלא על ידיעת עיקרים וגופי תורה. כשם שיש לנו אולי פנים ללשון כך צריכים להיות אולפנים ליהדות. — כן יש להקנות לכל עולה מינימום של ידיעת דברי ימי העם. הצירוף של מינימומים כאלה: של לשון, של יהדות ושל היסטוריה זוהי הציונות, ואיך נתקיים כאן בלי ציונות?

*

ודאי, מסכת תשע השנים אינה סלית שכולה תכלת. בכל ימות השנה רואים או את הנגעים ומוקיעים אותם. אך היום, ערב החג, מדוע לא נתכונן לקבלו בגילה וברננה? כתוב חיים גורי ("למרחב", ד' אייר): "היום אני רוצה ללמד סימגוריה על ישראל, לראותה מחדש, מעבר להרגל לתפוס פתאום, שנית ושלישית, את מהותה המזוהה, להיות פחות חכם ויותר נלהב. —

לאנשי הספרות והאמנות שליחות מיוחדת, החורגת הרחק הרחק מהתפקידים הארציים (שבחודאי ובחודאי אין לזלזל בהם) של עזרה לקראת חג, מסיבה או ציון יובלות".

אולם אין הכותב מסוגל לסיים את מאמרו בלי לשלם את מס תנועתו לברית המועצות: "משב הרוח המרענן שהגיע אלינו לאחר הועידה ה-20 בבריה"מ — היכה גלים גם בקרב חברינו". לאחרונה נפקחו עיני השומר הצעיר, והוא מהרהר אחרי הנעשה בברית המועצות. מה טעם איפוא לראות גם כיום רוח זלעפות כ"רוח מרענן"? האם הטבח האכזרי בהונגריה, שנערך אחרי הועידה העשירי, משמש עדות ל"משב הרוח המרענן"?

*

מתחזקת אצלנו ההכרה, שאנו חייבים להעמיק את הויקה ההדדית בין מדינת ישראל והתפוצות, שמתוכן מתבלטת יהדות ארצות הברית בזכות מגינה ובגינה. ברבעון הקונגרס היהודי העולמי ("גשר", ניסן) מפרסם א. ש. שטיין מאמר תמציתי על "מעמדה ותרומתה של יהדות ארצות הברית". בהסתייגו משלילת הגולה הקיצונית, נוסח קלצ'קין, הוא כותב:

"קרובה היום לרבים האמונה והשאיפה, לעצב את ישראל ככוח פורה ומפרה גם בתפוצות, ככוח המעודד ומרומם אותן כדי יכולת עשייה, השפעה ויצירה — למען עצמן ולמען מולדת האומה, תרבותה ורוחה. ודאי, מרכז רוחני מכובד כזה דין שיהיה לו בסיס חמרי-מדיני איתן, שיתבצר ויתקדם בכמות חזיון רצוי, שגדולתה וצמיחתה של המולדת ובאיכות; ואולם אין זו גזירה, קל וחומר יבואו על חשבון שקיעתם של קיבוצי היהודים בעולם, רפיונם ודילדולם. היפוכו של דבר: ביצור התפוצות וחזיונותן — תנאי מוקדם הוא לעתיד ישראל, להמשך הקיום, להמשך היהודי הכולל, וביחוד לאחר השואה מזה ותקומת העצמאות מזה".

*

כשטייסייהם מכרכים זה את זה במועל ידיהם:

— מה שלומך, וואסילי?
— ספאסיבה, סאשה!

*

מלאו חמישים שנה ל"הפועל הצעיר", שבועונה של מפלגת פועלי ארץ ישראל. זוהי הבמה היחידה כאן שזכתה לאריכות ימים כזו, ואשר במשך יובל שנים שימשה רק שלושה עורכים: יוסף אהרונוביץ ויצחק לופבן ז"ל, ויבדל לחיים — ישראל כהן. בעתונותנו הוקדשו מאמרים וסקירות ליובל זה, שהוא לא רק תאריך נכבד בתולדות העתונות העברית, אלא גם בחברה החדשה שהוקמה בארץ ובספרות העברית שקמה פה לתחיה.

השבוע הופיע גליון היובל, גדול בכמותו ועשיר באיכותו והוא אוצר בלום של דברי שיר סיפור, הגות וביקורת.

ב. י. מ.

◇

תיקון טעות

ברשימה על ספרו של ד"ר בלקין "עיונים בבעיות היהדות המסורתית באמריקה" מאת חיים ליף בחוברת ניסן-איר, תשי"ז של ה"בצרון" נפלו טעויות מצערות אחדות. בעמוד 33, נשחבש הסעיף האחרון עלידי השמטת שורה והכפלת אותה השורה. המשפטים המתוקנים הם: "במסותי יבחין ד"ר בלקין יפה בתהליכי המחשבה ההיסטוריים שנתגלו בישראל בבעיות היסוד של הדת, כגון עולם הבא ותחית המתים. כך יסביר את ההבדל שבהשקפה על חיי העולם הבא של היהדות ההלניסטית והמסורתית. כמורכב ישתמש בהשוואה ההיסטורית כדי להתריע על הסכנה של ההתבוללות באמריקה מתוך להיטות יתרה ל"אינטגרציה". בשורה הראשונה של הסעיף האחרון צ"ל "אין ספק", במקום "אין ספר".

אני רוצה ללמד סניגוריה על ישראל ולאמור כי צלליה הם, פסיקי לעומת האור הנורע עליה ועל אורחיה; כי לידתה המחודשת, בחלק זה של העולם, עתידה להיות בשורה שתחרוג הרחק מעבר לגבולותיה הקרוצים, הנתונים למשיטה, כי קמה ונוצקת כאן, מתוך התהווהוהו — ארץ חדשה. לידת אומה במוראים. עונו נאבקים, עד כלות כוחנו, בתחום הקיום. אך כבר הולכת וקורמת עור וגידים המהות. האיש, שאיננו מסוגל לראות את תמונתה הכוללת של הארץ הזאת מעבר לאיך-ספור המקרים — לא יבין אותה".

*

בחוברת האחרונה של הירחון "מולד" מעוררים ענין רב דברי שירה ופרוזה, המכונסים במקור מיוחד בשם "קולות חנוקים מן הגוש הסובייטי". הדברים הגיעו לארץ בדרכים עקלקלות, והם מרעידים את הלב ביוגום העז ומביאים לנו בשורת אהבה וגעגועים מאחינו הרחוקים והנענים. מחברו של צרור שירים אחד הוא — לפי עדות המערכת — "משורר עברי צעיר, פרי החינוך העברי החדש בשנים שלפני מלחמת העולם באחת מארצות הגוש הסובייטי כיום". זהרי שיר אחד מתוך "מנגינות פלא" שלו:

"שש אמות וזרת, דלת ומנעול — /
כאן חושלה שרשרת פלד של מחול. / זעם /
בה ואש בוערת כל חרוז / זמר הוא לאל המרד ולבוז. / שש פסיעות כיבדות רגלים — /
קיר וצל. / כאן ישב אחד בלילה וייחל — /
ובלבו יגע בריח ושתיקה. / שיר צנוע למשיח לו חיכה. / דלת עץ, מיטה רובצת על צלה. / כאן זימר אחד לעצב עד כילה. / וכאשר נפל, פרוע ונשבר, / את שירו נשא הרוח למדבר".

*

ב"דבר השבוע" (ז' סיון) מתפרסמת קארי קאטורה קולעת מאת ב.ס. הכותרת היא מובאה מתוך העתונות: "נערכו תמרונים חיל האויר המצרי". בציור רואים שני מטוסים,

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בְקִרָת

מגילת המלחמות ממדבר יהודה *

מוסברת ומדויקת של מגילת המלחמה. יגאל דיין, הבן, נקרא להשיב את נחלת האב לזבולה ולהקדיש מרצו למחקר מגילת המל' חמה. הוא סיים עבודתו בתשי"ד, אך הספר לא ראה אור מסיבות שונות, אלא כעבור שנה ויותר. לפיכך הספיק להכניס לתוכו כמה מובאות מתוך ספרים ומאמרים שראו אור לפני שלהי קיץ, תשי"ד.

מגילת מלחמת בני אור בבני חושך, שנשתמרה במצב הרבה יותר טוב משתי המגילות האחרות שברשות האוניברסיטה הירושלמית, היא המגילה היחידה הדנה במלחמה ובחכמת המלחמה. בין שנכתבה לשעתה ובין שנכתבה לדורות יבואו — זוהי הקדומה ביותר (מתקופת הבית השני) בתעוררות העבריות, המוסרת תקנון מלחמה ותכנית ערוכה לצבא יהודי לפי כללים טקטיים ולפי סוגי נשק, ובהתאם לחוקי המלחמה של תורת משה — למען הנצחון הסופי „במלחמת ארבעים השנה“.

אין ספק, שד"ר יגאל דיין, מי שהיה ראש מטה צה"ל ומטובי המציאים של הצבא הישראלי במלחמת השחרור, ארכיאולוג בעל שיעור קומה, שכבר קנה לו זכויות רבות בחקר עתיקות ארץ ישראל (האחרונה והחדשה שבעבודותיו) — הפירות הצור — עודנה בעיצומה) היה מצוייד, כאשר מעטים כמוהו בדור זה, לשפל בצד הצבאי והארכי-אולוגי של המגילה. אך תהא זו טעות

עדיין הויכות על ערכן ומשמעותן של מגילות מדבר יהודה בעצם תקפו. מיום שנעשתה אותה תגלית יחידה במינה, בקיץ תשי"ד, התחיל קולח זרם בלתי פוסק של מאמרים ומחקרים, ספרים וניתוחים הדגים ומטפלים בהן, ועבודת מחקר שקדנית על המגילות, מקורן, תכנון וגילן — התנהלה ומתנהלת בכל מרכזי המדע של העולם. זכו חוקרי האוניברסיטה העברית בירושלים, שחלק נכבד, ואולי מכריע, של עבודת המחקר נעשתה על ידם, ובתחומי האוניברסיטה דווקא החוקרים והמומחים הישראליים לעבד רית ולאדמית, לארכיאולוגיה ולדברי הימים, בתקופה הטרומ-נוצרית ובתקופת הנצרות הראשונה בארץ ישראל — מצאו להם כר נרחב לפעולה.

מותו בלא עת של פרוץ אליעזר ל. סוקניק גרם שועדת האוניברסיטה העברית תדאג גם להוצאת לוחות-פאכסימילי של שלוש המגילות שבידי האוניברסיטה (מגילת ישעיהו, מגילת ההודיות ומגילת מלחמת בני אור בבני חושך) שפורסמו על ידי מוסד ביאליק והאוניברסיטה בתשי"ו, בשם „אוצר המגילות הגנוזות“, וגם להוצאה מדעית,

(. מגילת מלחמת בני אור בבני חושך, בצירוף מבוא, השלמות ופירושים על ידי יגאל דיין, מוסד ביאליק, ירושלים, תשי"ז, 397 עמ.

רבים, ואבינוים נגד אדירי ארץ באותו מאבק אתרון, בגורל השביעי, שבו יכריעו בני אור את בני חושך אלו "הכתיים" הנעזרים על ידי כוחות-החושך ועל ידי "בליעל".

בין אויביהם של "בני אור" אתה מוצא כמה אויבים קדומים של עם ישראל כגון אדום ופלשת, אך יש גם כמה חדשים. לא לבד עכורים נלחמים בבני אור, כי אם גם רשעים משבט אפרים ומשבט יהודה, אויביהם של אנשי הכת. כללי הגיוס שבמגילה דומים לאלה שבמקרא ושבמשנה, אך היאור "המחד לקות" ("ארמיות" במובן החדש) וכללי הגיוס המיוחדים בשביל "מלחמת המחלוקת" (מכול שבטי ישראל יחלוצו להם אנשי חיל לצאת לצבא כפי תעודות המלחמה שנה בשנה" ג' 2, 6-8) — אינם ידועים לנו משום מקור אחר. אשר למושג "תעודות המלחמה" — אין בעל המחקר יודע לפרנסו בבירור מוחלט, אף שהוא רוחח ביותר במגילת לות מדבר יהודה. הוא נוטה לפרשו כעין "חוקות קבע", "משפטים" ו"תורות", בהתאם לחוקי המלחמה. אך אין להתעלם גם מהפירוש תעודה-מסורה, על כל פנים ברור שארגון ה"מחלוקת" התבסס על חוקת גיוס ועל תיכנון קבועים מראש.

מעניין הדבר, שיגאל ידין מגיע לכלל המסקנה, כי "היאור פעולת, המחלוקת ואר גונן מעיד ששיטת גיוס זו הוסיפה להתקיים, בצורות שונות, עד סוף הבית השני, וכי "צה"ל, שוהקם שוב אחרי אלפיים שנה, אורגן אף הוא בדומה לשיטה הזאת" (עמ' 81). שיטה מיליציונית זו של עם-צבא לא זו בלבד שהיתה יפה לימי דויד ושלמה ולימי הבית השני, אלא שעדיין היא יפה בימינו, והיא הוכחה יעילותה במיבצע סיני המהולל. יגאל ידין מקדיש, במבואו רב העניין והתשיבות, שלשה פרקים לחצוצרות, לכלי הנשק ולליחידות הלחימה והטקטיקה. בשלושת אלה הוא מראה רוב בקיאותו בנושאים הא מורים ובהיסטוריה הצבאית הכללית והיש-ראלית כאחת, ומסיק כמה מסקנות שקולות. על יסוד ניתוחו היסודי והזהיר-אפילו שמת

לחשוב, שאלה הם עיקר במגילה זו. שכן, כפי שמעיד ד"ר ידין בהקדמתו, "מגילה מופלאה זו דנה במכלול עשיר ביותר של נושאים המרוחקים זה מזה במאוד, לפחות מבחינה טכנית": ענייני מלחמה ונשק, אך גם ענייני תפילות, תורת המלאכים, הלכות טהרת המחנה, דיני כהונה ולוייה ותפקידיהן, ארגון העדה ועוד. ואין צורך לומר, שכמה וכמה ממנהגי כת האיסיים וממסורת חיהם במדבר יהודה, כפי שהיא באה לכלל ביטוי בשאר המגילות ובמקורות אחרים, בפרט בספרים החיצוניים, אין להפריד ביניהם ובין תוכנה המיוחד במינה של מגילת המלחמה. ד"ר ידין, שאינו מומחה לתלמוד, לא חשך מעמל נפשו לאסוף חוות דעת של מומחים לעניין זה ולהשוות טכסטים. הוא מודה בענוה, כי ידוע לו, שרבים מן העניינים "לא הבין כהלכה", ושמוקרו "רחוק מלמדות את כל תוכנה של מגילה מופלאה זו". אף על פי כן "לא ראה עצמו פטור מלנסות ולהעיד". עדות זו אינה אלא מוסיפה כבוד לו ולחבורו.

בעל המגילה מתאר בה מלחמה שתיערך בין בני אור, כלומר: בני לוי, בני יהודה ובני בנימין עם יתר שבטי ישראל, בסיועם של המלאכים וכוחות האור והצדק, מזה, ובין בני חושך, כלומר "הכתיים", בעזרת "בליעל", מזה. במלחמה זו, שתארך שש שנים, ינצח כל צד שלוש פעמים, אך בש-ביעית ינצחו בני אור, בעזרת "יד אל הגדולה". אחרי כן ילחמו שבטי ישראל בשאר הגויים 29 שנים. זמנה של המלחמה לא נקבע במגילה אלא בפיסקה סתומה זו: "בשוב גולת בני אור ממדבר העמים לחנות במדבר ירושלים".

מתי יהיה היום היעוד למלחמה זו? הנה אומר: בזמן ששבטי ישראל יקיימו את תורת משה ומצוותיה, בהתאם למנהגי הכת ופירור שיה. כלומר: קיום המצוות והמנהגים של הכת וקיום הוראות תקנון המלחמה (הוא ה"סרך") כרוכים יחד ואין להפריד ביניהם, שכן רק בה הערובה לעמידת מעטים נגד

היחידה לשאלה זו אינה יכולה לבוא אלא מתוכנה היא. אחרי ניתוח כמה מקומות שבמגילה, מתוך מגמת קביעתו של זמן כתיבתה, אומר המלומד הצעיר: בהסתייגות מסויימת ניתן אולי להסיק שמגילת אור וחושך נתחברה אחרי הכיבוש הרומאי, אבל לפני סוף שלטונו של הורדוס. אם הנוהג זו תתאמת — ייתכן שיש לאחר זמן חיבורה של מגילה זו לזמן חיבורן של אחדות מבגילות הכת. כי למרות הויקה היתרה של המגילה לספרות החיצונית (בייחוד לספר חנוך לספר היובלות ולצוואות) קשה ביותר לקבוע את התאריך היחסי של חיבורה בהשוואה לתאריך חיבורן של שאר המגילות, שאף בהן היא קשורה ביותר.

אבל יש הרבה מן ההגיון בחוות דעתו של ד"ר תיאודור ה. גאסטר, המובעת בספרו "מגילות ים המלח" (באנגלית, הוצאת דובל' דיי, 1956), שכל הנסיונות של "היסטורר ואציה" יתרה של מגילות מדבר יהודה, אין בהם מועיל — ממש כבכל הנסיונות להביאן "בברית הנצרות". הנסיון למצוא רמזים היסטוריים מיוחדים ומדויקים — סופו כשלון בהכרח, שכן רבים מן המושגים שהשתמש בהם מחבר המגילה לא באו לשם סימון ברור ומיוחד: אויבם של "בני אור", הוא "בליעל", נקרא גם כן "גוג", שמשמעותו הראשונה היתה ממלכה צפונית, המוזכרת בנבואתו של יחזקאל (ל"ח, 14; ס"ט, 12). "כתיי אשור" ו"הכתיים במצרים" לא באו גם הם להגדיר משהו יותר מסויים מאשר את אוכלוסי עכו"ם של כל אחת משתי הארצות האלה, אשר על חורבנן כבר הושמעה מזמן הנבואה: "והורד גאון אשור ושכט מצרים יסור" (זכריה, י, 11). לסיכך אין לומר, בשום פנים, כי יש הוכחה בידינו כי "כתיי אשור" ו"כתיי מצרים" אינם אלא האימפריות של מלכי בית הסילבקידיים ושל מלכי בית תלמי. אחד הצדדים המעניינים ביותר של מגילת "מלחמת בני אור ובני חושך", הוא הרושם הכללי המתעורר עם העיון בה, שלא נכתבה לשם דברי נחמה, או לשם תיאור עתיד

של כלי נשק פשוטים, שהוזכרו פעמים רבות בתנ"ך, כגון חנית ורומח, מתבהרים כאן באור חדש. אך מפליאים ממש הכללים הטקיטיים והפרטים על מערכות הקרב המתגלים בחלקי המגילה הדנים בתיאור הקרבות. פרשת "דגלי הביניים" ו"מערכות הפנים" של הצבא, סידור המערכות לקראת האויב ודרכי הלחימה — מלאה חידושים ועניין רב. העתודות של ימינו הן בלשון המגילה "חליפה למלחמה", ו"מערכות הפנים" כל עצמן מר-אות כמה צדדים שווים, מבחינת חלוקתן הפנימית ומספר לחמיתן, ללגיון הרומאי המאוחר, ולא ל"פאלאנס" הריאודוכי, ראיה חשובה להשפעות הצבאיות של רומי ולגילה של המגילה כאחד. בעל המתקד נזהר ממש קנות אך הוא מעיר על המספר השווה של הכוחות במקרה "מערכות הפנים" (21000 איש) ובמקרה צבאו של יוליוס קיסר (7 לגיונות, כ"א בן 3000 איש) במלחמתו נגד פומפיוס.

ידיו מקדש פרק מיוחד ל"מנהגי העדה" האסייתית ועוד פרק ל"תורת המלאכים" שבמגילה. אך המעניינים מכל הם אולי הפרקים א' ו"י" שבמבואו המקיף — א' על שום שהוא מברר בו את "תוכן המגילה ומטרתה" בקווים כלליים, ובי' — על שום שבו ניתן סיכום מצויין של כל הידוע על הכת ותקופתה. בפרק א' הוא דן בתכונה ובתכ-ליתה של המגילה, אגב השוואה למקורות מתקופת התנ"ך ולאחריה, ואילו בפרק י' הוא מעלה את הבעיה המשותפת לכל מגילות מדבר יהודה: מתי נכתבו, מתי נתחברו במקורן אם אינן אלא תעתיקים, ומתי נגזרו במערה (או במערות) שבהן נמצאו. אם אין לקבוע תאריכים של זמני כתיבת המגילות, ויבאל ידין ראוי לשבח על גישתו הוזהרה לשאלה זו כלכמה שאלות אחרות, הנשארות בצריך עיון, הרי תחומיה של התקופה שבה הושמנו המגילות הן: במחצית השניה של המאה הראשונה לפני ספה"ג, או — במחצית הראשונה של המאה הראשונה לספה"ג. אשר לזמן חיבורה של מגילת המלחמה, התשובה

בצבאות בליעל. חזקה זו מנסה ידין לפתור בהבליטו את בטחונם העצום של „בני אור“, כי אלהי ישראל ילחם להם וינחיל נצחון לחרבם, ברות בעל התהלים, פרק קמ"ט. יהיו אשר יהיו הפירושים והתיקונים שיביא העתיד, או שיצריכו תגליות חדשות שיתגלו במרוצת הזמן, חיבור זה, „מגילת מלחמת בני אור ובני חושך“, יישאר ללא ספק המחקר היסודי והמקיף ביותר (על צד האמת הוא גם אחד המחקרים היסודיים והמקיפים ביותר שחוברו בישראל בשנים האחרונות) על אותה מגילה מופלאה בדבר מלחמת צבאות בני אור או „צבאות אל“ נגד צבאות בני חושך, או „צבאות בליעל“. י. ע.

מפואר בימים רחוקים, כי אם כאוסף כללים שימושיים וכתקנון מעשי בענייני מלחמה, שעל בואה כבר התנבאו זמנן ואשר, כפי הנראה, ראו את מועדה כקרוב מאוד. כי עת „צרה ע(זה) לעם פדות אל ובכול צרותמה לוא נהיתה כמוה...“ (אור וחושך, ב' 1, 12) וכן להלן בפרשה כ"ב, 15, 1: „כיא היא עת צרה לישראל תע(ודת) מלחמה בכול הגויים וגורל אל בפות עולמים.“ מכאן ואילך אין לנו אלא לשאול את עצמנו, כיצד אותה כת אביונים כורעי עפר, דלים וענווי רוח, הגיעו לכלל ההכרה הודאית והאמונה האיתנה, כי יצליחו להתגבר על כל אותם העמים הרשעים ועובדי האילים אשר על פני האדמה, ולעשות כליה

„ארבעים שנה באמריקה“ *

של היהדות, והוא עמד ותהה. אולם התייתו לא ארכה, למזלו ולמזל החינוך העברי במדינה זו, כי הוא עמד מהר על טיבו של „העולם החדש“ היהודי שב„עולם החדש“, ומצא בו את יעודו.

הספר הזה הוא מעין המשך לספרו האוטוביוגרפי הקודם, „היה אביב בארץ“, שבו הגיע בפרשת תולדותיו עד הגיעו לאמריקה. אך כיוון שפתח באמריקה, השתנה עצם דרך ספרו. חיי בית ישראל בארץ זו החדשים והמתחדשים, הפושטים צורה ולב שים צורה, כבשוהו, עד שמכאן ואילך נעשית האוטוביוגרפיה, פרשת חיו הפרטיים, טפלה לעיקר — פרשת חיי היהודים בארץ זו. בא הפרופ' שארפשטיין לספר על עצמו, ונמצא מספר על התקופה.

במקום אחד אמר המחבר: „אינני מתכוון לעסוק בספר הזה בתולדות אמריקה או בתאור חייה הכלכליים, כי אם לצייר את חיי היהודים באמריקה“ (עמוד 234) — מכלל לאו אותה שומע הן: בספרו על חיי היהודים מתאר המחבר אמנם לא מעט גם את אמריקה וחייה הכלכליים. ביחוד יש לראות כתרומה

ספר אוטוביוגרפי בעל חשיבות היסטורית בתולדות תקופה גדולה בחיי ישראל באמריקה. הפרופ' שארפשטיין מספר בספר הזה את פרשת חייו באמריקה על רקע תקופתו, תקופת דור שלם („ארבעים שנה אקוט בדור“...). הוא הגיע אל חופי הארץ הזאת עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, בראשיתה של תקופה חדשה ביהדות האמריקאית, בה הגיעה הראשית התעוררותה הלאומית ולראשית בגרותה הפוליטית, ולכן כה מעניינים ועשירים במעשים ואישים הם דברי ימי התקופה הזאת, ורב האור שנספך עליהם בספרו זה של הפרופ' שארפשטיין.

המתנחל והסופר העברי, שיצא מתוך תוכם של החיים היהודיים ברוסיה ובאליציה, בא הנה עם נסיונו ומטענו העברי (והכללי) המכובד, ומצא פתאום את עצמו בתוך עולם של המוני יהודים משוחררים בנפשם מעולה

6. „ארבעים שנה באמריקה“, מאת צבי שארפשטיין, פרופיסור לחינוך בבית המדרש לרבנים שבאמריקה, הוצאת „מסדה“ בע"מ, תל-אביב, תשט"ז.

מוצקין, ב"צ מוסיגנון, ר. בריינין, נ. סירקין. באותה ועידה הונח היסוד להסתדרות העברית שלנו, העורך העברי בחיי ישראל באמריקה (המחבר מזכיר כאן את זכותו הגדולה של המחנך קלמן ווייסטאן ז"ל, שהיה הראשון שהגה את רעיון איחוד האגודות העבריות השונות, והוא גם שהתחיל בפעולת הגשמת רעיונו, שממנה צמחה ההסתדרות העברית באמריקה). ההסתדרות העברית נוסדה, כידוע, באותה ועידה כהסתדרות עצמאית, שיחסה לחינוך העברי באמריקה הוא בבחינת שתי רשויות, שאין אחת נוגעת בחברתה — עובדה, שרבים מצטערים וקובלים עליה. משום כך מעניין הפרט המסופר בפרק זה, שהמחנך החתיק י. ז. פרישברג הציע בהרצאתו באותה ועידה, שההסתדרות העברית תעמיד לה למטרה קיום בתי ספר עבריים מעולים, כלומר: שההסתדרות העברית תקח תחת חסותה את החינוך העברי ותהא פטרונו. אין המחבר מספר את פרטי הדיון על הצעתו זו של פרישברג ז"ל, אבל נדמה, כי אותה הצעה שנדחתה אז, עתידה עוד בקרב הימים שיעלוה שוב על הפרק וידונו בה מחדש, לאור הנסיון שהחינוך העברי באמריקה נתנסה בו מאז.

בישיבה אחרת באותה ועידה, שהמחבר ישב בראשה, הרצה אליעזר בן-יהודה על המבטא העברי. אגב שרטוטים, שמחיים לפנינו את דמותו של מחייה הלשון העברית, מספר לנו המחבר כמה פרטים חשובים על הרצאתו של בן-יהודה ומתוכה. (אגב, כדאי לציין, שהרצאה זו פורסמה אחרי הועידה בחוברת מיוחדת, יחד עם הרצאתו של ראובן בריינין על הספרות העברית ועתידותיה. חוברת זו היתה, כנראה, הראשונה בשורת הספרים של הוצאת ההסתדרות העברית). המחבר, שישב בראש הישיבה ההיא, מעיד כי לא היתה בהרצאתו של בן-יהודה משום קנאות למבטא הספרדי, ואף לא השתדל להוכיח, שהמבטא הספרדי הוא הנכון. "הבדלי מבטאים קיימים בכל לשון, ומהשקפה סוציולוגית אין מבטא נכון ולא נכון. המבטא תלוי באקלים הארץ,

נאה לתולדות התקופה בחיי אמריקה בכלל את הפרק הגדול "בשנות השפע", וכן זה שלאחריו "המשבר בשנת 1929". אולם ביחס לדרך הרצאתו של הפרופ' שארפשטיין יותר נכון יהיה אולי להגדירה, לא כהגדרת עצמו: מתאר-מצייר, אלא מספר-מסביר — הוא מספר על חיי היהודים באמריקה ומסביר אותם היטב, כדי הסברתו הטובה של הפידוג ברכה מיוחדת קובעים בספר הפרקים על האישים יוצרי התקופה, שהמחבר הכיר אותם מקרוב, והוא מספר עליהם כדרכו מתוך הדירה נפשית ועמידה על טיבם ואישיותם, כגון הפרקים על לואי ז. בראוניס, שמשון בנדורי, הגרייטה סולד. רבי עניין הם גם הפרקים על גיטן טורוב, ישראל מ"ץ, משה הלוי וש. ב. מקסימון, וכן הפרק על דוד הכהן, עסקנה ומייסדה הצנוע של קהילת סטאמפורד, הקהילה היהודית הטיפוסית. תחתיו ראשונה של המחבר באמריקה, שנקבעה בלבו והוא מתארה מתוך חיבה וכנות, ומכניסנו בה מיד לתוך אוירתה ובעיותיה של אמריקה היהודית. המחבר מעביר לפנינו גאלריה של אישים, מהם שהוא מספר עליהם בהרחבה, או שמציגם לפנינו דרך אגב. כל אחד מהם משולב בחיי התקופה העברית באמריקה, איש איש מהם נתן לה מכותו על פי דרכו. וכשם שנתנו מכותם לתקופה, כן מוסיף זכרם להבהיר את זכר התקופה. כמו כן מפוזרים בפרקי הספר לרוב תאורי דמויות חיות ורוטטות של טיפוסים שונים מכל השכבות ומכל השדרות — יהודים וגויים, משכילים ובורים, אנשי "עמך" ואנשי מאלה, עליונים ותחתונים, אף דמויות הבאזארי אינם חסרים כאן — כל אותם שמהוים יחד את הפאנורמה הרחבה, הגדולה והמנומרת של אמריקה.

עניין מיוחד ימצא הקורא בפרק על הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית, שהתקיימה בניו יורק בשנת תרע"ו, בהשתתפותם של טובי עם ישראל וגדוליו, ששהו אז באמריקה, בניניהם יצחק בן-צבי ודוד בן-גוריון, אליעזר בן-יהודה, שמריהו לוין, מ. שינקין, ל.

ספרי הלימוד העבריים במקרה ספר הלימוד „גיב שפתיים“ מאת יהודה שטיינברג (בארדי טשוב, תרנ"ג), שמחברו „הצליח“ במובן זה יותר ממחברו של „שפתנו“ — הוא הספיק לשרוף את טופסי ספרו, טרם זכה לתוצאה. ברם, מחברו של „שפתנו“ תיקן את חטאו, ש„חטא“ בספר ביכורו, בהוצאה שלמה של ספרי לימוד חדשים בעולם החינוך העברי, פרי נסיון, שקידה, לימוד וידיעה רבה. אולם המחבר עצמו עדיין איננו מרוצה, והוא מסיים את פרקו בשורות ספוגות וידוי: „הרבה ספרי לימוד עשיתי. בעת כתיבת ספר חדש אני נלהב, בשעת הדיפסו אני מעוניין, ולאחר הופעתו — אדיש. בראותי את פרי עבודתי ופרי דאגתי באותיות של מתכת קרה אני אומר: „לא אל הספר הזה התפ ללתי“. ועתה בעברי את סף השבעים, אני ניצב לפני הארון בו מכונסים ספרי לימודי במדעים אחדים, צפופים ודחוקים, ויגון יתקפני: הלאלה הקדשתי את ימי חייו — היש בין אלה ספר אחד טוב, אשר ישקיע בנפש הילד את חזון עמו? ומחשבה עולה על לבי: לא בין אלה אין אף אחד כזה. מן הראוי להתחיל הכל מחדש...“

„מן הראוי להתחיל הכל מחדש“ — כמה מן היתור על העבר וכמה מן התקוה לעתיד אצור בפסוק הזה. יש בו משום ציווי וסיסמה לפרט ולכלל, יש בו משום הוראת דרך לחינוך העברי באמריקה. אכן, זהו ספר מעניין ומאלף.

חיים אורלן

בהסתגלות כלי המבטא לתנאי המקום ובשאר תנאים“ (עמוד 186) — כך מצטט המחבר את אליעזר בן-יהודה.

משמע, שהשפיע על בן-יהודה מגעו הקרוב עם היהדות האמריקאית ועמידתו על „אק לימה“ ו„שאר תנאים“, כי המבטא הספרדי, שהיתה ברכה בו לתחיית הדבור העברי בארץ, אינו בהתאם ל„אקלים“ ו„שאר התנאים“ של לימוד הלשון העברית באמריקה. כדאי, שמורים וראשי חינוך יתנו כבר דעתם על כך. חבל, שהפרופ' שארפשטיין הסתפק רק בזה שהזכיר לנו את עמדתו המתונה של אליעזר בן-יהודה בשאלת המבטא, פרט חשוב כשלעצמו, ולא חיוה גם את דעתו רבת המשקל בשאלה החשובה, שהופכת לשאלה כאובה בבית הספר העברי באמריקה.

באחד הפרקים האחרונים שבספר, „כיצד נעשיתי מחבר ספרי לימוד“, מכניסנו המחבר לתוך המעבדה המעניינת שלו. הפרופ' שארפ שטיין מספר לנו על ספר הלימוד הרצושון שלו, שחיבר עוד בגאליציה, זהו הספר „שפתנו“, שעדיין מצוי ואולי משתמשים בו עוד באיזה כתיב-ספר. הספר נפוץ במהירות וזכה להצלחה רבה ולתהילת המורים והמ בקרים. רק אחד היה, שהספר גרם לו צער — הריהו המחבר עצמו, שהתחרט על שעשהו, כיוון שהגיע להכרה, שהוציא מתחת ידו פרי בוסר... אולם הספר כבר היה נפוץ, והמחבר לא יכול עוד לעכבו ולגנוז, ואף לא לעצור את תהילת משבחיו.

דוגמה מעין זו אנו מוצאים בתולדות

אברהם אברונין (1869–1957)

הפעילים בועד ועמדתו על אופיו ועל דרכו בלשון.

הוא היה מיוצאי בילורוסיה ושימש במשך שנים רבות מורה ומנהל בבית-ספר עממי עברי במינסק. חלקו היה במעצבי דמות ראשונה של בית ספר מסוג זה, ובאותו קו

שבעימים וברוך-פעולה נפטר בחי אייר. זה הבלשן העברי הוותיק אברהם אברונין. הכרתי את המנוח במשך חמישים שנה, ומתן עשרים ושבע שנים רצופות, שבהן ניהלתי את עבודתו של ועד הלשון העברית ושיחתתי פעולה אתו בתור אחד החברים

מזה היה חלקו בתורה שבעל פה. הוא היה משתתף בחקירות מקצועיות רבות ושרות של ועד הלשון ומדי בוא הוועדה לקבוע טפוסים-לשון בשביל חיי-המעשה היה אברהם אברונין בודק ומנתח באיזמל לשוני דק ומסייע סיוע רב לקביעת המונחים ולעיצוב דמותם הדקדוקית.

ולא רק במושג ועדות היתה באה לידי גילוי תורתו שבעל פה, כי אם גם בשיחות תברים ובשיחות חולין מבודחות מתובלות תבלין ספרותיים. ותוך כדי שמיעת שיחתם של בעלי-דברו היה מתקן ללא ויתור את ניביהם; כי שלימותה ודיוקה של שפת-הרבור היו לו חוק ולא יעבור, וכל שיגאה היוצאת מפי איש היתה פוגעת פגיעה קשה בנפשו, ביחוד כשהיתה יוצאת מפי איש משכיל ומלומד. ואף על חבריו בועד הלשון לא חס, ובשעת האסיפות השנתיות היה על פי רוב מן השותקים, אולם לא היה נמנע מלהעיר לכל חבר הוועד — תוך כדי שמיעת דבריו — על פליטת-פה, כמו שהיה רגיל להעיר לסופר על פליטת-קולמוס. ועם כל פעילותו הלשונית הערה והמעד מיקה נשאר כל ימיו איש עממי צנוע ונחבא אל הכלים. הוא שימש כל ימיו בארץ מורה בבית-ספר עממי, העמיד תלמידים רבים וחינך אותם ליחס רציני, שקול וקפדני לאוצר הלשון העברית. הוא לא בא ללמד בנימוסיה ועל אחת כמה וכמה באוניברסיטה. צניעותו ועממותו מנעוהו מזה. ואף על פי כן שתו חוקרי-לשון רבים, מרצים וסופרים בצמא את דבריו והתייחסו בכבוד ראש להערותיו הלשוניות.

עד רגעי חייו האחרונים שקד על חקר הלשון, עיין, הגיה ותיקן. עינו לא כהתה וכושר תפיסתו לא פג עד שהלך בדרך כל אדם, כשמקום נכבד שמור לו במחיצת חוקרי הלשון העברית של תקופה זו, תקופת תקומתה של השפה, כשפת דיבורם והגותם של המוני-עם נרחבים.

כבוד ויקר לזכרו!

פרופ' שמואל אייזנשטדט

של חינוך עממי המשיך בכל שנות עבודתו החינוכית והלשונית בארץ.

למדן גדול היה, בקי בצפוני הספרות העברית העתיקה והחדשה, מדקדק בעל חוש לשוני דק, ורגיש לכל סירוס ושיבוש לשון הקל שבקלים. הוא היה חוקר ריאליסטן, שהלשון לא היתה לו לשון-לימודים קפואה. הוא הפך בה והפך בה יום-יום והקשיב רב-קשב לכל הגה חייה ולכל גוון שבהו-ראותיה. הוא הודה עם דורות דובריה וסופריה, שאב יום-יום מגניה מרגליות חדשות ואף ליטש אותן במלטשת ההגיגון והחיים.

יותר משחיבר אברהם אברונין ספרים ומאמרים בעניני לשון בעצמו, היה בודק ומנקה כל ימיו משיבושים ומסילופים את יצירותיהם של אחרים, היה משלים בהם את החסר ומתקן את המשובש. היה בו ניצוץ מבעלי-המסורה הגדולים של הלשון. למען שלימותה, שיפורה ושכלולה של הלשון לא נשא אברהם אברונין פנים לאיש ולא כיסה מפני הכבוד על פגומותיהם של בלשנים וסופרים. הוא בדק ותיקן תיקונים רבים ב„היכל הקודש“ של ד״ר שלמה מנדל קרו וב„מילון הלשון העברית“ של אליעזר בן-יהודה. הוא חקר ובודק ללא משוא פנים את לשונם של יהודה ליב גורדון ושל חיים נחמן ביאליק. ללשון שני המשוררים האלה הקדיש תחילה שורה של מאמרים, שפירסם בכתבי-עת וקבצים שונים ואחר-כך כינס אותם בספרו „מחקרים בלשון ביאליק ויליג׳. הספר יצא בהוצאת ועד הלשון העברית ובסיפוק נפש מיוחד אני מציינ, כי תרמתי מעמלי הרוחני לפירסום הספר החשוב הזה. חלק רב ומכריע בניסוח גוף הספר ובהכנתו לדפוס היה למזכירו המדעי של ועד הלשון העברית בתל-אביב, לד״ר עלי איתן.

אולם יותר מן החלק הנגלה שבפעולתו הלשונית של אברהם אברונין היה בחלק הנסתר שבה. הוא שימש עורך לשוני אלמוני להרבה ספרים בארץ; ועוד יותר מרובה

רשימות וסקירות

הקץ לאגדה על אחדות עמי ערב

ראשי המצרים. וכן להפך. התכנית לתאיום פעולה של מסות צבאות ערב לא הוגשמה מעולם. וזאת לזכור, כי או לא עמדו צבאות ערב נגד צבא ישראלי מאורגן ומצויד, כי אם נגד כוחות הגנה חסרי נשק כבד וציוד אחיד, כוחות מעטים שנמצאו בתהליך של מעבר מפלוגות מגנה מחתרתית לחטיבות צבאיות ממש. וכן יש לזכור שאלמלא סברו מצביאי ערב אז, כי ה"סיוול" יימשך פחות משבועיים ודאי לא היו מתחילים בו כלל. מחשבה דומה, כי "סיוול בזק מצרי נגד ישראל לא יארך יותר משבועיים" הלכה והשתלטה במדינות ערב משנת 1955 ואילך. ליתר דיוק: מזמן קניות הנשק הגדולות של נאצר בציכוסלובקיה. אותה עסקת נשק עצומה הפריחה את האסליה בלבנות מדינאי סוריה והירדן, ואף סעודיה ועיראק. כי "נאצר ילחם להם והמה יחרישון". ואכן, כן היה, אלא בצורה קצת שונה מהמקורה: נאצר הוכה והובס — והמה תחרישו! — שוב הוקעה לעין כל אפסותה של אותה אגדה על אחדות עמי ערב. ועל צד האמת, קשה היה הפעם לדונם לכף חובה: אמנם, סוריה וירדן וסעודיה חתמו על "חווה הסולידריות הערבית", וכן חתמו חוויים לשיתוף פעולה צבאי וכלכלי ולפיקוד עליון מצרי ולתיאום פעולה צבאי וכו'. וכו'. אבל במה דברים אמורים? אילו הכל היה מתפתח לפי תכניתו של נאצר וראש מטהו, גנרל עמר, וההסתערות המתואמת היתה נערכת

יש אגדות פוליטיות שאינן שובקות חיים אלא אחרי היאבקות מרה וממושכה. תמורות גדולות מתרחשות בעולם ומלוואו; עובדות רבות מתחששות ומשנות פניו של עולם בנסיבות הזמן והתקופה. אך אגדות אלה, בחינת שקרים מוסכמים שאין לעקרם מן השורש אלא במאמץ עצום, עדיין חיות וקיימות בהצהרותיהם של מדינאים, בפרט סומייהם של עתונאים, ומה שגרוע ביותר: בשיקוליהם של מעצבי המדיניות הבינ-לאומית. אחת האגדות הפוליטיות האלה, שמיתתן אטית וממושכת ביותר, היא האגדה על "אחדות עמי ערב". אפילו כן, דומה שלא נטעה אם נאמר, כי הפעם, לאור הנצחון הישראלי בסיני ולאור התמורות במאבק שבין ברה"מ וארה"ב על ההשפעה המכרעת במזרח הקרוב — הגיע קיצה של אותה אגדה, שימיה כימי אגדת "המרד במדבר" של לורנס, וכימי "הליגה הערבית" אשר אנתוני אידן היה שושבינה בתקופת "הזוהר" של הידידות הבריטית-ערבית, והוא שהיה גם קרבנה בתקופת האכזבות שלפני פלישת סואץ.

אך האומנם היה אידן, או משרד החוץ הבריטי קרבנה של אותה ברייה משונה, שלא היתה, כל עיקרה, אלא בבחינת "המת החי"? אומרים שמלט השנאה לישראל מלכד את עמי ערב. אך כלום מלט זה בלבד דיוו במלחמת העצמאות, 1948, היה עבדאללה שמח לכל אחת מעשר המכות שהונחתו על

וכאילו אין סעוד וחסיין יודעים, שמצרים וסוריה אין בדעתן כל עיקר לקיים אותם חוזים ולתרום חלקן לירדן תמורת ההקצבה הבריטית שהופסקה לפי המלצתן ותביעתן; כאילו אין חוסיין יודע, שהיחסים בינו ובין השליט המצרי הגיעו עד כדי געילת שערי השגרירויות בקאהיר ובעמאן הדיית, וכי אילו אין סעוד יודע, שכל אותם „מורים ומדריכים“, ששלח לו יידידו הטוב גאצר, אינם אלא סוכגי חרש וקושרי קשר ומחנכי הנוער למרידה נגד בית המלוכה.

יתרה מזו: שני המלכים, מלך הנפט ומלך אביון כאחד, לא זו בלבד שלא הגיחו מקום לגאצר להתחרות בהם בקיצוניות של שנאת ישראל והצקה למדינת היהודים עד כדי הכרזה על אי-השלמה עם השיט הישראלי במפרץ עקבה, והחזרה על תואנת-השואא בדבר ההפרעה לעולי הרגל למכה, אלא גם הירשו לעצמם — הם, „ידידי המערב“ המובהקים, — להכריז שהם דבקים ב„נייט־ראלים החיובי“, אותו מושג מעורפל ומזויף, שהדיקטטור המצרי הרבה כל-כך לנצלו כמסך־ששן וכמלכודת, לצוד בו תחילה את גהרו ואת טיטו, ואחר כך — להוליך שולל שגריר אמריקני אחד או שניים. נייטראליזם חיובי של סעוד וחוסיין, כיצד? — הכל לפי המבייש והמתבייש. כיוון שסעוד וגם חוסיין עדיין לא הצטרפו לברית בגדאד, נמצא שהם בגדר „נייטראליים“ כלפי רוסיה, המתנגדת לבריתות הצבאיות של המערב ואינה מתנגדת לקבלת נשק על ידי ערב גם מן המערב. ואמנם, סעוד זכה והוא מקבל נשק מוואשינגטון בלי התחייבויות צבאיות מיוחדות, החורגות ממסגרת ההסכמה לדוק־טרינה של אייזנהאואר, ואילו חוסיין יזכה כנראה ויקבל בשנה מאמריקה עוד 15 מיליון דולר, נוסף על עשרת המיליונים שכבר קיבל, ללא תנאי וללא חוט צבאי מקשר. אף הוא זכאי, משום כך, לדבר על „נייטראליזם חיובי“. ושוב, זה וזה מרגישים כמובן צורך לשלם מס־שפתיים לאותה אגדה עתיקה, לאותו שקר מוסכם, על אחדות עמי ערב... אכן מאחדותם של עמי ערב לא נשתיר

באביב 1957, כמדובר בין הצדדים, והצבא המצרי היה תוקף וזוכה לנצחונות. מה שאין כן בסוף נובמבר 1956, שעה שצבא זה, על כל צידו הכבד, הובס תוך ארבעה ימים במערכת בוק אשר עוד לא היתה כמות. אם גם נעלם סודה של אותה מערכת מהמוני העם לזמן מה, מהגנרלים והמדינאים השליטים בארצות ערב האחרות לא נעלם. והתוצאה היתה: אחדות ערבית שלמה של „אי התערבות“ אפילו כדי תקרית־גבול קלה שבקלות, ובלבד שלא לתת עילה לצבא ישראל לפעול. ובנידון זה לא היה בעל הברית הסורי הלוהט שונה הרבה מהשותף הירדני הצונן.

עד כאן הדברים מובנים ומוסברים. אך לפעמים מתרבות ההצהרות המדיניות של שליטי ערב ומתגבשים גילויי־הדעה של המל־כים וההכרזות של הנשיאים עד כדי כך, שאין יודע עד מה. ואז יש צורך בפירוש קטן, במילון „התואמות“ שהן „הפוכות“, למען יוכל הקורא הישר והנבון למצוא את ידיו ואת רגליו בשפעת המליצה הרשמית של כל הנשבעים בשם קדושתה של „אחדות עמי ערב“.

לכאורה, יודע כל בר בי רב, שמדינת ערב הצויות ומפולגות עכשיו ללא תקנה, לשני מחנות עוינים אם לא אויבים ממש: מצרים וסוריה מזה, וסעודיה, עיראק, לבנון והירדן מזה. וכן יודע לכל בר בי רב, כי אם הגוש המצרי־סורי דוגל כביכול ב„נייט־ראליזם חיובי“, שפירושו אוריינטציה סוביי־טית, הרי מלך הנפט הסעודי והעיראקי, כמלך המדינה הירדנית, אין עיניהם ולבם אלא למערב, כלומר: לאמריקה. והנה, אחרי התודעות שני המלכים, סעוד וחוסיין, בבירת ממלכת הירדן, פירסמו השניים גילוי־דעת משותף, ובו כל אותן מליצות התעמולה נגד הקולוניאליזם וכל שבועות הנאמנות להס־כמים המדיניים והכלכליים עם מצרים ועם סוריה ול„חוזה הסולידריות“ הערבית. כאילו לא היו בינתיים הכנות ממשיות של הנספחים הצבאיים המצריים בריאד ובעמאן לעשות „משפט לא כתוב“ בשני המלכים כאחד.

המעבר בסואץ" — אין שחר! העיסקה שעשתה ברית המועצות עם מצרים לא "עיסקה כלכלית" היתה בעיקרה (כגירסת מוסקבה) כי אם עיסקה צבאית-אסטרטגית; ולא בשל תביעת מטבע קשה מאניות סובייטיות כתשלום דמי מעבר בסואץ תית-פרד התבילה! אכן, עדות נאמנה לכך שהעיסקה היא עיסקה, ועודנה במלוא תוקפה תשמש העובדה שאך זה עתה הגיעו לנמלי מצרים שלוש צוללות סובייטיות, ומהן שתיים ארוכות טווח פעולה. כלום אפשר להעלות על הדעת שהמפקדה הסובייטית תתיר משלוח צוללות אם לא לבעל ברית נאמן עליה, וליתר דיוק: לבעל ברית הנתון כמעט לחלוטין בידיה, לטבט או לחסד?

השאלה היא, איפוא: היכול נאצר להרשות לעצמו בעתיד הקרוב ביותר מלחמה נגד ישראל? ועוד שאלה, הכרוכה באגדת אחדותן של עמי ערב: היש סכנה של התקפה צבאית ערבית מאוחדת על מדינת ישראל, כפי שנשקפה למדינה הצעירה לפני מערכת סיני? התשובה לשתי השאלות כאחת היא שלילית. האויב המצרי לא הוכה מכה ניצחת, אבל הוא הוכה מכה מכרעת, שת-שתק את יומת הלחימה שלו לחדשים רבים, אם לא לשנים רבות. שאר מדינות ערב, עם סעודיה, עיראק וירדן כדבריו הראשיים של גוש זה, אינן מוכנות למלחמה כזאת עכשיו, לא כל אחת לחוד ולא כולן ביחד. לפיכך חל גם עליהן אותו "צו מניעה" שעיקב עד כה בעד נאצר מלהפריע לשיט הישראלי במפרץ עקבה; הלא הוא הצו הישראלי: כל הפרעה כזאת — פירושה מלחמה! אמנם, יש אומרים כי רק לשם מטרת כאלה ביקש נאצר וגם קיבל את הצוללות הנ"ל משליטי הקרמל. אבל קשה להגות, כי שליטים אלה יהיו נתפזים כל כך להעמיד את נאצר ואת חילו במבחן שני לאלתר, לאחר כשלונו החרוץ לפני שבעה חדשים בלבד.

יש לשער שאף במזכירות המדינה יודעים ומרגישים, כי לא ה"דוקטרינה של הנשיא אייונהאואר" בלבד אלא אף מה שקדם לה,

הרבה יותר ממה שנשתייר מ"חזוה הסולני" דאריות הערבית" ומהברית הצבאית והכלי-כלית המצרית-ירדנית. אך אין זה מעכב כמובן בידי כל הצדדים הנוגעים בדבר להפריח אמירות נאות ולשחק במשחק עיר-פול המושגים — עד כדי שטשושם הגמור ללא-אפשרות של הבחנה ביניהם כלל ועיקר. "גיו יורק טיימס" (במאמר מערכת מ"15 ביוני) רואה בעירוב תחומים ומושגים זה אות ל"עדינות המאבק על נפש המוני ערב". יורשה לנו לומר שאין זו אלא דרכה של ה"סיאסע" (הפוליטיקה, כביכול) הערבית לדגול בלשון-חרטומים זו, ולא את מוחות ההמונים בלבד מתכוונים לערפל, הערפל מקיף את מפיציו.

אך אם אגדת האחדות הערבית כבר הופרכה לעין כל, מהו סיכום הכוחות של המחנה הערבי המפולג? — אין ספק שמעמדו של נאצר בעולם הערבי נתערער, אף שבירות המערב מגלות גם כעת נטייה להערך הערכה יתרה את השפעת שמו וזכרו בכל ארצות המזרח הקרוב וצפון אפריקה. אמנם, אמת נכון הדבר, משטרו במצרים עדיין איתן הוא. זו דרכו של דיקטטור שאינו מסלק ידיו מהשלטון אפילו אחרי כשלונות, לא כל שכן אחרי הצלחות. וסיומה של פרשת סואץ מתפרשת כהצלחתו הגדולה של נאצר, לכל הדעות. אבל גם הצלחות פוליטיות ודיפלומטיות גדולות, שאף הן לא נתאפשרו מרוב גבורתו הוא אלא מחולשתם והססנותם של יריביו, שכרן המ-דיני עלול ועלול לצאת בהפסדן הכלכלי. ועדיין נאצר מחזר על פתחי אומות בתכנית סכראסחואן שלו ואין קופצים. השמועה, כי התרשתן קרופ, איש אסן, מוכן להכניס ראשו לעול זה, עדיין אין לה אישור. ואילו מאמציו היתרים של נאצר להתפייס עם הבריטים ולהביא לידי הפשרת הקרנות המוקפאות בבנק של אנגליה אינו אלא מעיד על מצוקתו הכספית הקשה. שהרי ב"רצון להתקרב למערב" לא יתחדוהו אלא תמימים. אף לשמועה על הצטננות יחסים בינו ובין ברית המועצות ועל "ריב בשל השלומי דמי

ובעיקר מסע סיני של צה"ל, הבשיר את הקרקע לתמורה שחלה במעמדו של נאצר בעולם הערבי ולירידת קרנו של זה כגורם המלכד את היסודות הלאומניים ההרפתקניים שבארצות המזרח הקרוב ומדרבנם להפיכות סרק צבאיות, לקשר קושרים, לליבוי איבה נגד מיעוטים, לשנאת כל זר ולרדיפת כל דת לא־מוסלמית — במסוה ה"מלחמה נגד קולוניאליזם", ה"גייטראליזם החיובי", חופש העמים ושאר סיסמאות מאתזות עינים. אין פירושו של דבר שנאצר משך ידיו מניצול יסודות אלה גם בעתיד, ושאינו מוכן גם כיום לשכור חבר מרצחים במדינה ערבית זו או זו, לשם סילוקו של מלך זה או אחר שהוא לצנינים בעיניו. גישתו של נאצר לענייני מוסר וקשר קושרים חדאי לא נשי תנתה. כאז כן עתה הוא תלמיד נאמן של נוכלי עולם, ממאקיאחלי ועד היטלר. אלא שהמצב נשתנה במחצית השנה האחרונה במידה כזאת, שרציחת המלך הירדני, למשל, שוב לא תספיק כדי לפתור את בעיית משיכתו של הלגיון הערבי לצדו, כי הפיקוד על הלגיון הוא כעת בידי נאמני המערב. ושוב, לא מפני חוסין חושש נאצר, כי אם מפני עיראק וסעודיה העומדות מאחורי גבו ותומכות בו תמיכה כלכלית ומדינית. גם את האיום האמריקני של התערבות השייטת הששית של הצי שמע וקיבל.

אכן, לא ההצהרות שדוּפּוּת המליצה ומִ- עורפלות התוכן שהוצאו בבגדאד ובעמאן אתרי ביקורו של סעוד הן החשובות. חשובים חיוק כוזה של סעודיה על ידי ארה"ב וחיוק כוזה של עיראק על ידי אנגליה, כמשקל שכנגד כלפי נאצר. "ברית בגדד", שעמדה להיות מחוסלת — יצאה מחושלת. גורי סעיד החולה הושיב במקומו את איש אמוניו, מי שהיה שגריר עיראק בוואשינגטון לעמוד בראש הממשלה, ותכניות פיתוח המִ- דינה בכספי הנפט העיראקי כבר התחילו נות נות אותותיהן לטובה, באופן שהמונים בעיראק רחוקים עכשיו מאירצון ומקליטת

דברי הסתה של הקיצוניים — יותר משהיו אי פעם בעבר. הטיהור הנחפו בסעודיה של יסודות מצריים חתרניים גם כן עשה את שלו. ובאיזו מידה חיוקן של עיראק וסעודיה ותמיכתן על ידי המערב גרעו מכותה של הסיעה השנייה העיד העובדה, כי חוסין העיד לדרוש מהסורים להוציא את צבאם מתחומי ארצו, וגם הצליח. אות אתר הוא: העזת לבגון להצטרף לדוקטרינת אייזנהאואר, על אפה ועל חמתה של סוריה שכנתה והתפתחות מלחמת הבחירות בלבגון לטובת תומכי המערב. כל אלה מעידים כמאה עדים כי היומה המדינית של ארצות ערב הוצאה סוף־סוף מידי הרוון המצרי. וכי הוא חדל לשמש שופר ראשי, אם לא יחיד, לטענותיהן ולתביעותיהן של ארצות ערב. אמנם, סוריה נשארה בעלת בריתה הנאמנה של מצרים, ומבחינת דבקותה באי ריינטיצה הסובייטית היא אולי גם יותר קיצונית מחברתה. הנסיון של "מפלגת העם" השמרנית באותה מדינה להתגבר על השפעת מפלגת באעט הפרו־קומוניסטית נכשל, וראש "הלשכה השנייה" (הבולשת הצבאית) קולונל סראני, ירידו של נאצר, מוסיף למשול בכיפה. אך גלי התסיסה שם הם לא פחות עזים מבארץ הירדן או בלבגון, ואם בעתיד יתכן שנבונות הפתעות בשתי אלה לרעת המערב, הרי גם בסוריה אפשריות הפתעות הפוכות. בלי להיכנס לתחום הניחושים לבאות, נקבע: אם לא תיפתח במפתיע פירצה חדשה בתזית המערב, עתיד נאצר להפסיד בקרוב את עמדת "ראש המזכרים" במשפחה הקר־ לנית של עמי ערב. המועמד לאותה איצטלה, בברכת חואשינגטון, הוא המלך סעוד, גם אם הוא מוסיף לדבר בקול ענות חלושה... אשר לרישומו של נאצר בקרב ההמונים הערבים כיום הזה, נזכיר מימרתו של יאן מאַסְאָריק המנוח: "רודנים יודעים לשמור על החיצוניות הנאה ועל הרושם הטוב — עד לעשר הדקות האחרונות ממש..."

יצחק עברי

התנועה המתוקנת והשמרנית ויהדות ארץ-ישראל

חדשות דתית שהיא קשורה ואחווה למקור. אלה הם האנשים שמתעסקים בהקמת תנועה זו על אדמת ארץ-ישראל, אומרים הם שבבתי-כנסת החדשים שלהם שעומדים להיבנות בארץ-ישראל לא ינהגו מנהגי התנועה המתוקנת באמריקה ושמסורת התפילות ונוסחתם ישמרו, מלבד אותן התפילות שבהן יש איזה זכר לקרבנות ולעבודת בית המקדש, שאין להם היום ערך מעשי אלא היסטורי. בקיצור, אין בדעת הנהלת התנועה לתיקונים ביהדות ארץ-ישראל להשתמש באותם המנהגים ובאופן הפולחן הנהוג בבתי-הכנסת המתוקנים שבארצות-הברית. כמו חבריהם בארצות-הברית יתפללו המתיימרים בארץ-ישראל בלשון המדינה המדוברת — בעברית, לשון התפילה המאחדת את בני ישראל בכל ארצות פזוריהם. אמנם הם אומרים להנהיג תפילה משותפת של גברים ונשים, אך אין בדעתם להתפלל בגילוי ראש ולא לגנוב בעיני בעצת תפילת השבת ויום-טוב. בבתי כנסת שיקומו בארץ ינהגו מנהגים שיהיו שונים שינוי גמור מאלו הרווחים בבתי-הכנסת של המתקנים בארצות אחרות, ביחוד בארצות הברית.

מובן, שכל התחדשות קאמונה ומנהגיה צריכה לבוא מבפנים, מבתי-הכנסת והחיים בארץ, ולא על-ידי דחיפה חיצונית, על-ידי קביעתם של מנהגים ופולחן שהורתם ולידתם בארצות הגלות. היסוד לפולחן חדש צריכה להיות המסורת הקיימת מדור דורות בלי השפעת מנהגי יהדות-הגולה.

אין כל ספק שאין ברצונה של היהדות המתוקנת באמריקה להכניס תיקונים משלה בחיים הדתיים בארץ-ישראל. רצונה ושאיפתה הם למצוא דרכים ואמצעים של התקרבות ליהדות ארץ-ישראל ולקבל השפעה ממנה. הלא היא עצמה מתלבטת בבעיות עתידה בארצות הברית. התנועה השמרנית ביהדות אמריקה שנאחזת במסורת ישראל הולכת ומתגברת ורוכשת לעצמה נפשות הן מחוגי

התנועה לתיקונים ביהדות שנולדה באש-כנו והתפתחה בארצות-הברית אומרת למצוא לעצמה אחיזה בארץ-ישראל. בעתונים הובאה ידיעה ששני בתי-כנסת לצורך היהדות המתיקנת יקומו בעתיד הקרוב בקהילות ישראל — אחד בירושלים והשני בחיפה. בנינים חדשים עומדים להיבנות לצורך אותן הקהילות בארץ-ישראל הרצות להצטרף לתנועה לתיקונים ביהדות. תנועה זו, שהוריתה ולידתה היתה בגרמניה רכשה רכוש רב בארצות הברית והשפעתה הולכת ומתפשטת וגם מתגברת אפילו בארצות אחרות. לא פללנו שתמצא לה מהלכים בארץ-ישראל. אמנם למעשה אין בארץ-ישראל נוהים הרבה אחרי התנועה לתיקונים ביהדות נוסח אמריקה, אולם מנהגי היהדות המתוקנת באמריקה נושאים זה כבר את נפשם לתת מהלכים לתנועתם גם בארץ-אבות, אלא שעד עתה לא רצו להרבות מחלוקת וסכסוכים עם ראשי היהדות החרדית שם.

בזמן האחרון החליט בית המדרש לרבנים בסינסינאטי, שבציקר נוסד לשמש צרכי הקהילות המתוקנות ביהדות אמריקה ושהשפעתו ניכרת גם במדינות אחרות, לבנות לו בנין משלו בירושלים שישמש מרכז במדינת ישראל להרביץ שם תורה וחכמה בין תלמידיו מאמריקה הרוצים ליהנות מאווירה דארץ-ישראל. אין בכוחת הבנין הזה שיבנה ליד מלון המלך דוד בירושלים, לכפות על היהודים בארץ-ישראל את יסודי האמונה ומנהגי התנועה, ולא לשמש אמצעי לצוד נפשות בשביל היהדות המתוקנת. ברור הוא לאנשים העומדים בראש התנועה לתיקונים ביהדות ארצות-הברית שלנוסח הדתי שלהם אין מקום בארץ-ישראל. בכל זאת ידעו ויכירו שיש חלק גדול מאוכלוסי ישראל בארץ מולדתו שעזב מנהגי אבותיהם אך המרגיש צמאון לאמונה וזיקה למסורת ישראל בצורה חדשה ובהתאם לתנאי המקום ומושגי הזמן החדשים. שאפים הם להת-

לדון בבעיות הנוגעות לעניני ההלכה. לפי שנתיים ויותר בערך מצא ועד זה שאמנם חוב קדוש הוא על כל יהודי נאמן לשמור את קדושת השבת בתור יום מנוחה ושבתה ממלאכה, והורו היתר לנסוע במכונית באותו יום בכדי לבוא לבית הכנסת להתפלל בציי בור אם רק לא עושים זאת בתורת מלאכה — „מצוה הבאה בעבירה“...

לראשי התנועה השמרנית באמריקה ברור הוא, שלמרות זה שהקהילות האורתודוכסיות באמריקה עולות עליה עדיין בגודלתן וכי מספר חבריהן ושההתענינות בעניני הקהל היא כעת גדולה ממה שהיתה בשנים שעברו, ביחוד אותן השנים שקדמו לשתי מלחמות העולם, עובדה מצערת היא שהאדיקות הדתית בכללה הולכת ופוחתת. מספר אוכלי מאכלי כשר ושמורי שבת ומצוה בקרב יהודי אמריקה פוחת והולך והדור הצעיר מתרחק לאט לאט מדרכי אבות. מצב זה ודאי הוא שגרם לכך שאלה העומדים בראש התנועה השמרנית ביהדות אמריקה יקדישו הרבה מזמנם ומרצם למשימה זו של חינוך הדור הצעיר בדרכי חיי ישראל. ואמנם עליה בידם לקרב דור זה לעניני היהדות ולהגביר את זיקתו לתפילה בצייבור. כן גם ישתדלו בכל מיני אופנים אחרים לעשות את בית הכנסת למעין מרכז חברתי בשביל הדור הצעיר,

ו„מתוך שלא לשמה בא לשמה“. בהשפעת התנועה לתיקונים ביהדות תשתדל גם התנועה השמרנית לקשר קשרי רוח עם יהדות ארץ ישראל.

יש לקחת השרבה תעשה אוירה דארץ ישראל. אוירה זו מחכמת. יחכמו נא ראשי התנועה לתיקונים ביהדות אמריקה וילמדו ממנהגי ישראל בארץ אבות איך להדריך את הדור הצעיר במסורת היהדות הנצחית וברוחה.

ד"ר יהושע בלוך

המתקנים והן מחוגי התרדים ביהדות יבשת אמריקה, למרות התיקונים והשינויים בסידור התפילה שלה ובפולחן בתי הכנסת שעומדים תחת רשותה, אין בכוחה של התנועה הזאת להתרחק מרחק רב מן מסורת הדורות המיוסדת על דיני התורה, אולם בו בזמן היא מבקשת דרך של התקרבות לקהילות המתוקנות באמריקה. לאט לאט היא כובשת עמדות עד שהיום היא עומדת לרשת את מקומן של הקהילות המתוקנות באמריקה. השפעתה על חיי ישראל באמריקה עולה היום על זו של השפעת קהילות המתקנים, אפילו על אלה שתפסו מקום בראש בתוך יהדות אמריקה. דבר זה עליה בידי הגהלת התנועה השמרנית באמריקה מפני שהתחילה להשתמש בשיטות הארגון ובאופן הפולחן של התנועה לתיקונים ביהדות אמריקה. והיום נראה הוא שתנועת המתקנים כמעט שמוכרתה היא ללחום לא רק על השפעתה שהולכת ומתמעטת אלא גם על עצם קיומה. אם מצב זה לא ישתנה בעתיד הקרוב כוא יבוא היום שבו יתאחדו השמרנים והמתקנים ויעשו לאגודה אחת ויהדות ארצות הברית תהיה לשני מחנות: החרדית והשמרנית, שתכלול בתוכה גם את הקהילות המתוקנות. התנועה השמרנית באמריקה הושפעה הרבה מדרכי התנועה לתיקונים ביהדות ובעקבותיה היא הולכת ומתפשטת. רואים אנו שאצל הקהילות השמרניות הולכים לאט לאט ומשתנים אופני הפולחן. בשל תנאי המקום וצרכיו מוכרחים הם להשתמש באותן התחבולות שבראשונה נקטו בהן בעלי התנועה לתיקונים ביהדות, כמו צריכת פולחן קבלת שבת חגיגית בצייבור בערב שבת בשעה מאוחרת ואחרי התפילה והדרשה מסדרים לרוב בבנין בית הכנסת מסיבה חברתית כדוגמת סעודת שבת. מובן שמצב זה מעורר בעיני הדורשות את פתרונו. ויש לתנועה השמרנית ועד מיוחד שתפקידו הוא

ידיעות

בו מספר מאמרים ושירים ויוצב בפעולותיו למען העברית והציונות.

תואר-כבוד לאבא אבן ממעם ישיבת האוניברסיטה

בתג הסיום הכ"ו של ישיבת-האוניברסיטה שנתקיימה ביום ה' 20 ביוני, התענקו תארי-כבוד למר אבא אבן, שגריר מדינת ישראל בארצות הברית, לחייליאם ל. לאורנס, עורך המדור המדעי של "ניו-יורק טיימס", לד"ר הרי מ. זימרמן, פתולוג ראשי בבית-החולים על שם מונטיפיורי בניו-יורק; ד"ר דושימס אלן, ראש לשכת החינוך של מדינת ניו-זרק; רוני לרסן, נשיא חברת "טיים". מר אבן היה גם אחד מן הנואמים הראשיים בתג הסיום.

יצחק שנהר (שנברג) ז"ל

הדהימתנו הבשורה המרה, כי יצחק שנהר איננו. בדמי ימיו הלך מאתנו ובעצם פריחת כשרונו הסיפורי המובהק. אבן, אבידה קשה לספרות ישראל ולעם ישראל, בארץ ובת-פוצות. וגילד בפרוסקורוב, שבגליל פודוליה האוקראינית, בשנת תרס"ז. הגיע לארץ ישראל בתרפ"ד כחלוץ ועבד בבניה ובהובלה. עם ייסוד מושב מרחביה התיישב בו ועבד שנה בחקלאות. בשנת תרצ"ב יצא לבלגיה וגמר חוק לימודיו באוניברסיטה של בריסל, במדעי התברה. חזר לארץ והתחיל לפרסם שירים וסיפורים קצרים. לימים השקיע כל כחותיו בסיפורת ואף הריק מכלי אל כלי עשרות

פרסי ישראל

"פרסי ישראל" לשנת תשי"ז (בסך אלף ל"י כל אחד), תולקו עליידי שר החינוך ז. ארן בשדות-יצירה שונים: במדעי היהדות — לפרופ' חיים שירמן על ספרו "השירה העברית בספרד ובפרובאנס"; בספרות התורנית — לראובן מרגליות; במדעי הרוח — לד"ר יוחנן לוי; בספרות היפה — ליעקב פייכמן ואורי צבי גרינברג; בספרות ילדים ונוער — לאליעזר שמאלי ולד"ר ז. ליהמן; במדעי החברה והמשפט — לפלטיאל דייקן (דיקשטיין); במדעים מדויקים — לפרופ' שלמה הסטרין, ד"ר פיינגולד ומר גד אביגד; במדעי הרפואה — לפרופ' שאול אדלר; בחקלאות — לפרופ' ש. הורביץ; בארכיטקטורה — לאדריכל דב כרמי ובימוסיקה — לפ. בן-חיים.

ועידת הגליל הציוני של ברזקלין

במאי 17—19 נתקיימה במלון ברייקרס שבאטלנטיק סיטי הוועידה השנתית הכ"ב של הגליל הציוני דברוקלין. יושב-ראש הוועידה היה יצחק פינקל ויו"ר הוועד המסדר — השופט אלברט שאנצר. בין הנואמים בוועידה היו: ד"ר עמנואל ניומאן, נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, ד"ר שמואל מ. בלומנפלד, ד"ר הריס י. לויין ואברהם א. רדלזיים. לנשיא הגליל נבחר צבי כרמלי ולסגנים: דוד פ. מאיר, הרולד ד. סילוויי, ויצחק פינקל. למזכיר כספי — ליאו סינגד ולמזכיר — טד פוגל. מר פינקל הוא גזבר ה"בצרון" ופירסם

חד-פעמיותו, שבאה לידי ביטוי בקיום העזים והבולטים של הפורטרט הסיפורי. הוא ידע גם לבטא את צערו של היחיד ואת עלבונו, את נטל אכזבותיו ואת תעיותיו בדרכי אירופה האבלות ובדרך-לא-דרך של כל חדש ובודד בארץ. נעימת הטוב וההשלמה עם הגורל בוקעת ועולה גם מתוך סיפוריו הטרמטיים. היא גם המשווה להם אופי אפי, ואם גם לא אידילי. שהרי בשביל האידיליה היה יצחק שנהר בעל ראייה חדה וריאליסטיית מדי ובדמיונות לא שגה, אם גם לא התעלם מחשיבות החלומות ושברם. „בשבעה דרכים“, ספר רשימות, פרי מסעותיו על פני אמריקה הלאטינית לפני שלוש שנים, העלה שוב לפנינו את כושר הראייה החדה, ההבנה האסתטית הדקה והחוש המיוחד לפיוטי ולבלתי-מצוי אצל יצחק שנהר. לפתע נלקח מאתנו. שלום לעפרו.

ספרים (סיפורים ורומנים) ממיטב הספרות העולמית, בפרט הרוסית והגרמנית. הוא נאבק בחומר הקשה ביותר ושאף למסור יצירותיהם של גאוגי הספרות הרוסית (גוגול, טולסטוי) בכלי מפואר, וגם הצליח בזה במידה רבה.

הוא הוציא כמה קובצי סיפורים («בשר ודם», «מארץ אל ארץ», «ימים ידברו», «מאז ומקודם» ועוד) המצטיינים כולם ברוך לירי, בהבחנה פסיכולוגית דקה, בסגנון מגוון ובשל ובאדריכלות נאה. את שתי הסגולות האחרונות, כיד כשרונו הטבעי וחושו האסתטי תיטי החריף, פיתח עוד יותר כתלמידים המובהק של טובי המספרים הרוסיים (צ'יכוב וגוגול היו לו למופת בראשית דרכו) והי מערב-אירופיים. הוא ידע לשמור בסיפוריו על האוירה של החברה האנושית המתוארת בהם, ועם זאת — על ייחודו של הפרט ועל

„אוצר היהדות“

לית. ואכן הצליח העורך בתעודה. הוא השכיל לתת מבחר ענינים ממיטב יצירתם של שבעים מקורות תורה, שרוחו של עם עולם נסוך עליהם.

מובן, שלאנתולוגיה יש גבולות וסייגים משלה. אבל טעמו הטוב והבנתו הרבה של ד"ר פלטיאל בירנבוים עמדו לו לתת את המובחר שבין היצירות הספרותיות שלנו שנכתבו במשך 3000 שנה. ואין ספק שתמלא גם תקוותו של העורך, שהספר ימצא את מקומו בבית היהודי המשתוקק להכיר את אוצרות היהדות.

התרגום האנגלי הוא משובח וגם ההקדמות שהוסיף המחבר לפני כל פרק ופרק הן מועט המכיל את המרובה, ומהווים פרקי לימוד מיוחדים לקורא בספר. אין ספק שהספר הוא דבר בעתו, ותרומה חשובה להרחבת אפקיו הרחוניים של היהודי האמריקאי שאינו נזקק לשפה העברית.

ש. עידן

A Treasury of Judaism, Compiled and edited by Philip Birnbaum, Hebrew Publishing Co., New York, 1957. 431 pp. \$5.00.

לכאורה הוצאת אנתולוגיה הוא מן הדברים הקלים ביותר. העורך לוקח הכל מן המוכן. עליו רק לעבור על מספר ספרים ולהחליט על בחירת החומר. ברם לא כך הוא הענין. מי שנתנסה במלאכה כזאת ועבד מתוך הבחנה מחושבת וקפדנית, יודע את הקשיים שבהם נתקל עורך אנתולוגיה בעבודתו. דוקא שפע החומר הגדוש במקור רות שלנו מקשה על הבחירה הרצויה.

ולכן ייתי לו לד"ר פלטיאל בירנבוים שב„אוצר היהדות“ בחר יפה מתוך מקורות ספרות ישראל, הציב לו מטרה להכניס אל תוך הספר ערכי אמונה ומוסר של נביאינו, חכמינו, גדולי המחשבה והוגי הדעות שלנו אשר חיו ופעלו בארץ-ישראל ובגלויות השונות, שיהיו שזים לנפש הקוראים אנג-

AN INTERVIEW WITH YAACOV CAHAN

By J. NEDA VA

The recent celebration of Yaacov Cahan's seventy-fifth birthday reminded us that, chronologically, he is a member of Bialik's generation. We nonetheless continue to think of him as a member of the literary vanguard, and it is as a poet with strict relevance to our own times that he appears in our anthologies.

Cahan believes inspiration is essential to the poet. There are different kinds and degrees of inspiration, depending on whether the verse is predominantly "objective" or "lyrical."

Much of Cahan's writing reflects the glory and anguish of Israel's longing for freedom and redemption. The theme, intimately personal, is associated with the profound impressions of childhood in a religious home. When the poet settled in Israel in 1934, he experienced no difficulties of adjustment. He slid easily into the final stresses of Sephardic Hebrew, and revised all of his earlier works in the Israeli mode.

The poet regards the younger generation of poets with pedagogic tolerance and appreciation. He finds no fault with the current

tendency to revive Mishnaic and Medrashic usages, though he feels that archaism and obscurantism can be pushed too far. Cahan is not one to insist on the primacy of contemporary usage: the writer must seek an idiom where he can find it.

What about Moshe Shamir's *King of Flesh and Blood*? Cahan appreciates the novelist's effort to treat a historical theme of epic scope, but takes issue with the oversimplification of the Hasmonean epoch. Among the younger poets, Cahan highly regards Yitzhak Shalev and Shimon Meltzer.

Cahan, who is thoroughly versed in the classics of world literature, cannot say how much he has been influenced by other writers. The poet's plans include completion of the memoirs which he published in serials some years ago. At present he is at work on a series of dramas which are to appear in two volumes in the near future. Cahan's collected works already total 12 volumes of the prose, poetry and drama with which he has enriched virtually all the genres of modern Hebrew literature.

CHURCH USE OF THE CABALA IN SEVENTEENTH CENTURY MISSIONARY WORK

By ISAIAH SONNE

Some years ago I suggested that Yaakov Zemach's systematic studies of the Cabala were aimed at counteracting misinterpretation by Christian missionaries. I assumed that the Church exploited cabalistic writings, and suggested that Zemach might have first encountered the Cabala in Portugal, where the Church was likely to have groomed gifted Marranos like Zemach for missionary tasks. At that time G. Sholem challenged my thesis. He pointed out that the Church forbade study even of Christian Cabalists, and that it was therefore not likely to have introduced converts to cabalistic heterodoxies. Although I continue to regard my speculations as tentative, I would now like to present some evidence in its favor, especially with regard to the role of the Cabala in proselytism.

First, with regard to the Church ban on Pico and Reichlin. Historians generally agree that decrees prohibiting an activity usually indicate the prevalence of that activity. Furthermore, it is necessary to distinguish between the Church's substantive position vis-a-vis a cabalistic approach to *dogma* and the place it may have been willing to accord forbidden writings in missionary work. The Talmud, we know, was anathema to the Church. Yet when missionaries or polemicists wished to work effectively among Jews, they were forced to engage them on their own grounds, in terms of their own authorities. So the Talmud figures in most mission-

ary documents. In the same manner, Christian missionaries to China found it necessary to school themselves in Chinese literature.

Jesuit writings in the 17th and 18th centuries confirm this thesis. Nicolaus Serarius, in his *Rabbini & Herodes* (Mayence, 1607), Jaoa Baupstista D'Este, in his *Dialogo entre Discupulo e Mestre Catechizante* (Lisbon, 1621 and 1674) and Francesco Maria Ferretti D'Ancona in his *La Verita della Fede Christiana* (Venice, 1741), all write of the need to prove the Jews "from their own sacred books the truth of the faith of Jesus." [The last two were converts from Judaism, and the "certain people" of whom Nicolaus speaks (p. 99) may be presumed to have been choice Marranos who could be trusted with Talmudic and cabalistic studies.]

The fact that missionaries closely followed the trends of faith among prospective converts is indicated by the difference between the 1582 and the 1611 editions of Fabiano Fiugi's *Dialogue Between A Jew Preparing to Convert and the Catechist*. The second and much-enlarged edition shifts the emphasis from biblical and medrashic citations to cabalistic ones. The reason: the growing influence of Cabala among Italian Jewry.

The chief source for cabalistic material in the writings of the seventeenth century catechists was Peter Galatino's *On the Mys-*

series of the True Catholic Faith, from the Talmud and other Hebrew Writings. Galatino's influence is attested by the anti-cabalistic Rabbi Judah Ariele Modena who further informs us that he knew a French Christian who owned the writings of Pico and Reichlin, and that he also knew of Christians who owned copies of the Zohar and other secret writings. It may be assumed that they studied them for polemical purposes.

That this situation prevailed for about two centuries is indicated in Giambernardo Di-Rossi's *False Hope of the Jews* (Parma, 1773). Rossi writes that the missionary writers have attempted to prove "with the aid of obscure passages in the Zohar and other cabalistic works" that the doctrines of original sin, the trinity and the incarnation were affirmed by orthodox Jewish sages. [Modena, in his *Magen Va'Herev* confirms the Cabala was used to validate just these doctrines, whose validation forms the heart of Galatino's treatise.]

This does not mean that all proselytizers and polemicists used cabalistic materials. Generally, the catechists, appealing to a vulgar public, did. On the other hand, "theologians" like the apostate Morosina, a student of Modena, and the convert Giovanni Batista Jonah the Galilean, had nothing but contempt for the Cabala. That these attitudes survived into the eighteenth century is indicated in the writings of Paolo Medici of Firenze and Ferretti of Ancona, "Theologian" and "Catechist" respectively. Another convert, Tommaso Rupine, formerly Rabbi Nehemiah ben Yaacov of Ferrara, was another missionary student of the Cabala. Tommaso served as chief examiner of Hebrew books in

Ferrara during the confiscations of 1753. In a letter to the Head of the Index in Rome, the local censor recommends that certain cabalistic works be returned to their Jewish owners, "because these books contain proofs of the truth of the Christian faith."

That the situation in Palestine was similar to that which prevailed in Italy may be presumed from the tenacity of the Church in following Marranos wherever they went in the effort to prevent their return to Judaism. Evidence for missionary activity in Palestine may be inferred from the fact that two world-renowned converts, Dominick the Jerusalemite and Jonah the Galilean, retained their Palestinian cognomen in Rome. The presence of spies and missionaries in Jerusalem and Safad is also attested in a letter written by Isaiah of Prague from Palestine, and cited by Modena, informing a friend abroad that scholars in the Holy Land are forbidden to disclose matters of "Torah" (learning) to Gentiles, since the latter "build their foundations on hints, intuitions, syllables and single words, and every tittle of these is a pillar of iron in the edifice of their dogmas." Further evidence for such fears and precautions is afforded in the dreams of R. Haim Vital.

When cabalistic works began to appear in print, such precautions were no longer effective. Owing to the danger from Christian perverters of the Cabala, some rabbis, like Modena, denied its authority completely. The majority, however, sought to purge it of the heterodoxies assimilated from contact with Christianity, and authoritatively to establish its doctrinal import once and for all. This was the way of Yaakov Zemach.

הגליל הציוני דברוקלין
של ההסתדרות הציונית באמריקה

מברך את

מדינת ישראל

לחג עצמאותה התשיעי

בכיבושים נוספים בשדה העליה, ההתישבות ופיתוח הארץ.
מי יתן ויכונן השלום לעד!

צבי כרמלי, נשיא

דוד ליב עסקין, מנהל

הגליל הציוני של ברונקס

מאהל את

מדינת ישראל

לחג העצמאות התשיעי

ימי שלום, עליה, בצרון ובטחון.

יוסף דולניק, נשיא

משה קראוומאן, יו"ר ועד ההנהלה

מרדכי כהן, מנהל

השכונה הציונית

דפורסט הילס

ניו-יורק

ט א ח ל ת

למדינת ישראל

במלאת לה תשע שנים

רוב ברכות לימי שלום

והתפתחות.

מיכאל הייטמאן, נשיא

אברדם אייזיקסאן, גזבר

השכונה הציונית

חיים ווייצמאן

מס' 15

דברוקלין, ניו-יורק

שולחת את ברכתה

למדינת ישראל

ליום העצמאות התשיעי

ד"ר נתנאל אפלבוים, נשיא

מנחם הוברמן, מזכיר

השכונה הציונית

של

מנהטן ביטש

ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

ליום העצמאות

התשיעי

בשנת שלום ובטחון, וביצור כלכלי,
תרבותי ומדיני.

יצחק פינקל, נשיא

שמחה גולרמן, גזבר

השכונה הציונית

מספר 14

של

איסטון פארקוויי

מברכת את

מדינת ישראל

ליום העצמאות התשיעי

בשנות עליה, שפע ושלוש

צבי כרמלי, נשיא

ליאו קויפמאן, גזבר

אברהם מלצר, מזכיר

הגליל הציוני

של לונג-אילאנד

ניו-יורק

שולח את ברכותיו הנאמנות

למדינת ישראל

ביום עצמאותה

לחיי יצירה, בנין ושלוש

יוסף ק. אליגד, נשיא

זאב קאופמאן, מנהל

הסתדרות הציונית

מספר 2

של דיטרויט, מישיגן

מצרפת את ברכותיה

למדינת ישראל

ביום עצמאותה

לימי בנין והתפתחות, שלום

ואושר!

בהוצאת „מסדה“, תל-אביב, הופיע זה
עתה הספר

משה אבן עזרא — שירי הקודש

יוצאים לאור ע"י
שמעון ברנשטיין

זוהי הפעם הראשונה שכל שירי-הקודש של ר' משה
אבן עזרא ניתנים לקורא העברי בתור כינוס שלם
של שירי-תפילותיו. המהדיר ד"ר שמעון ברנשטיין,
מזתיקי החוקרים המסורים לשירת ישראל בספרד,
הוסיף לספר מבוא מפורט על חייו ויצירות-הקודש
של רמב"ע, עם הערות וביאורים והמקורות לכל
שיריו ופיוטיו.

הספר בן 468 עמודים נדפס בתבנית גדולה
ובהידור רב. מחירו \$7.20.

Solomon Rabinowitz Hebrew Bookstore
30 Canal Street, New York, N. Y.
Tel. CAnal 7-2407

האחים טברסקי

בית-דפוס

עברית ואידית

אנו מתמחים בהדפסת כל מיני
ספרים

רבניים ומודרניים, וגם עבודת-דפוס כללית.
מבחר גדול של אותיות. מכונות מודרניות.

TWERSKY BROTHERS

1555 MACOMBS ROAD

New York 52, N. Y.

CY 9-7525

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 40 years.

Buy the New 75c Size

Save as much as 45c

Also available in 35c and 15c sizes.

When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

השכונה הציונית מורים נהמיאם

דושאמייקא, נ. י.

שולחת

שפע ברכות ואחולים

למדינת ישראל

ליום עצמאותה התשיעי

The oldest
mutual savings bank
in the United States,
with more depositors
than any other

PSFS

**THE PHILADELPHIA
SAVING FUND SOCIETY**

The Bank of Convenience

Assets: over \$980,000,000

Accounts: over 850,000

Member Federal Deposit Insurance Corp.

תשורה לבר-מצוה

שאינן דוגמתה ליופי ולחשיבות

הסדור השלם

מתורגם ומפורש מאת

ד"ר פלטיאל בירנבוים

כשמונה מאות עמוד — \$2.75

HEBREW PUBLISHING CO.

79 DELANCEY STREET

New York 2, N. Y.

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Dec.-March and from May to August when published bi-monthly). Prof. Pinkhos Churgin, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Prof. Simon Rawidowicz, Contributing Editor; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re-entered as second class matter, April 3, 1950 at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyright 1957, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

ברכותינו הלבביות ואיחולי כל טוב

למשפחת האדריכל והנכרת

יהודה מנידונין

תל-אביב, ישראל.

טל-אורות לראש נכדס

בנימין

בהגיעו לגיל מצוות ביום כ"ג לחודש סיון, תשי"ז, ברמת-גן, ישראל.

מי יתן ותרנו ממנו רוב נחת ויגדל לשם ולתפארת לעמנו ולארצנו

סינאטור ישראל שטיבל

ובנו יעקב

יוני, 1957

פילדלפיה, פנסילווייניה, ארצות-הכרית

MAURICE J. COOPER

(CHARLES JACQUIN ET CIE)

Chairman

**LIQUOR DIVISION OF TRADE COUNCIL
ALLIED JEWISH APPEAL
OF PHILADELPHIA**

Appeals

**FOR THE ALL-EMBRACING FULFILLMENT OF
OUR RESPONSIBILITIES AND BETTER
SERVICES TO OUR JEWISH COMMUNITY**

by

**AN IMMEDIATE AND GENEROUS RESPONSE OF
THE LIQUOR INDUSTRY OF PHILADELPHIA**

**A NEW WORLDWIDE CRISIS THREATENS
THE JEWISH PEOPLE!**

LET US BE WORTHY OF HEROES!

ONCE MORE...

ONCE MORE thousands are driven from their homes.

ONCE MORE thousands are in internment camps.

ONCE MORE Jews are deprived of their rights, and property.

ONCE MORE they wander across frontiers and seas.

And ONCE MORE Israel, surrounded by murderous enemies,
struggles for its very survival, yet must keep its doors open.

IN MEMORIUM

To honor the memory of a great Zionist
and Philanthropist, the late

WILLIAM KATZ

of Philadelphia, Pa.

זכרונו לברכה

This page is dedicated in loving tribute upon the second anniversary of his passing. His devotion to the many worthy causes in Jewish and communal life awakend among his many colleagues the realization that they too can find more meaning in life by emulating his example.

Among his notable contributions were included the following:

Zionist Organization of America	City of Hope
Knesset Israel Synagogue	Willow Crest Convalescent Home
Allied Jewish Appeal	Hadassah
Jewish National Fund	United Fund Campaign
Northern Hebrew Day Nursery	Pioneer Women
Deborah Sheltering Home	Penn. Association for the Blind
Disabled Veterans	Red Cross
Catholic War Veterans	Yeshiva Beth Zirl
Golden Slipper Square Camp & Passover Fund	PALS
B'nai Brith	Salvation Army
Uptown Jewish Home	Uptown Home for Aged
Cogregation Oheb Zedek	Beth Chinuch Yeladim of Jerusalem, Israel
Marshall Street Synagogue	Beth Jacob Teachers Seminary
Downtown Jewish Home for Aged	Care packages for Israel

הגליל הציוני דמנהטן
של ההסתדרות הציונית באמריקה

מכרך את

מדינת ישראל

לחג העצמאות התשיעי

מי יתן ותגשם בימים הבאים את חזון הגאולה השלמה ותגביר חילים
בקיבוץ פזורי ישראל ותשגשג בחומר וברוח מתוך שלום וביטחה.

לואים קפלן, נשיא

ל. לפתן, מנהל

Viceroy has the smoothest taste of all!

*At Your
Finger
Tips...*

*BETTER TOBACCO!
BETTER FILTER!
BETTER TASTE!*

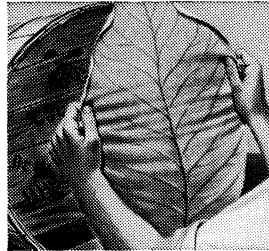
© 1957, Brown & Williamson Tobacco Corp.

Only Viceroy
takes the
3 steps
that lead to
smoother
smoking!

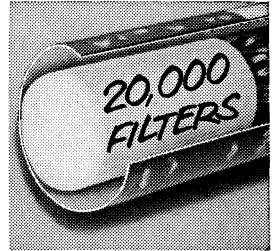
1. Smooth!

From the finest tobacco grown, Viceroy selects only the Smooth Flavor Leaf. No other will do!

2. Extra Smooth!

Each Smooth Flavor Leaf is specially Deep-Cured, golden brown through and through, for extra smoothness!

3. Super-Smooth!

Only Viceroy smooths each puff through 20,000 filters made from pure cellulose—soft, snow-white, natural!